

PROČ UPRCHLÍCI JITŘÍ NAŠE EMOCE?

**Narativy související s migrací a uprchlictvím
v české společnosti a nahlédnutí za ně**

Usilujeme o to, aby se Česká republika aktivně zasazovala o dlouhodobý rozvoj ve světě. V oblasti potravin, energetiky, financí a migrace se snažíme přispět ke změně postojů české společnosti: rozšiřujeme obzory, propojujeme občanskou společnost, politiku a byznys, pomáháme hledat odpovědi na globální výzvy. Nabízíme vize, analýzy a vzdělávání, pořádáme debaty a veřejné kampaně, budujeme místní partnerství.

Informace o projektu: koordinace: Glopolis, o.p.s., Soukenická 1189/23,
110 00 Praha 1
trvání: červen – prosinec 2016

Autoři analýz: PhDr. Veronika Frantová
Mgr. Michal Lehečka
Mgr. et Mgr. Daniel Prokop

Zpracování syntézy: Mgr. Karel Čada, Ph.D. ve spolupráci s
Mgr. Marií Heřmanovou,
PhDr. Janem Krajhanzlem, Ph.D.,
Ing. Petrem Lebedou, M.A. (Glopolis, o.p.s.) a
Mgr. Vendulou Menšíkovou (Glopolis, o.p.s.)

Finální editace a interpretace: Ing. Petr Lebeda, M.A. (Glopolis, o.p.s.)
Mgr. Vendula Menšíková (Glopolis, o.p.s.)

Za realizaci vícegeneračních rozhovorů ve svých rodinách děkujeme studentům a studentkám Institutu sociologických studií FSV UK: Dominice Exnerové, Zuzaně Horákové, Tomáši Jarolímovi, Václavu Orcígrovi, Markétě Rýcové, Matěji Strouhalovi, Jiřímu Vaňkovi a Borisi Wildemu.

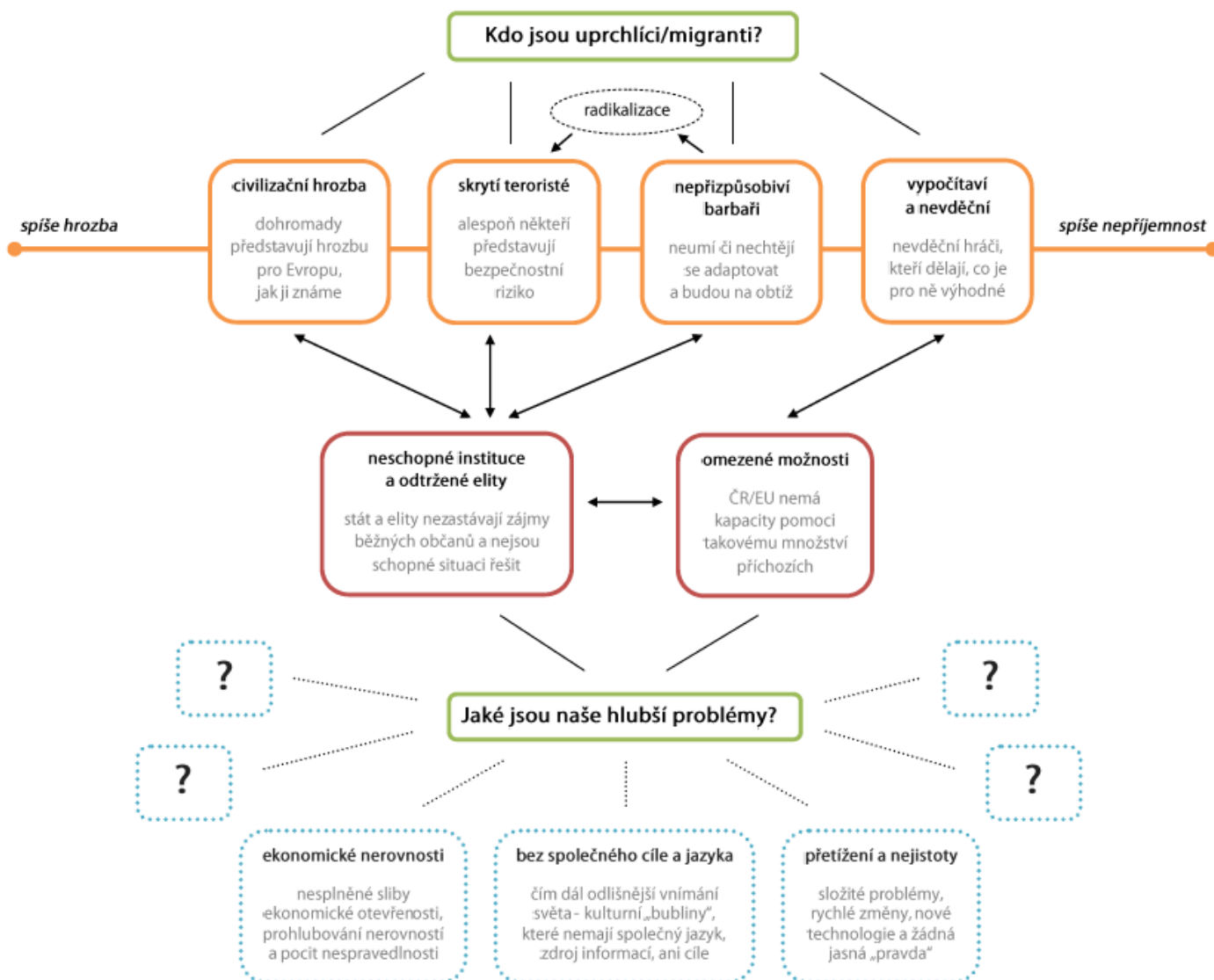
Výzkum byl realizován díky podpoře pražské kanceláře Heinrich-Böll-Stiftung. Názory a stanoviska vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a autorek a nevyjadřují názory Heinrich-Böll-Stiftung e.V., kancelář v Praze.

 **HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
PRAHA**

Shrnutí

- většina Čechů a Češek nevidí migraci černobíle; vnímá různé souvislosti, nevěří jednoduchým řešením a při splnění určitých podmínek je ochotna přijímat více uprchlíků
- debatu však potřebují vést o konkrétních opatřeních a srozumitelným, přímým jazykem – bez žargónu, ideologických klecí a tváří v tvář bývá mnohem méně vypjatá a agresivní než na sociálních sítích
- lidé silně vnímají bezprecedentnost a vyhrocenost situace a společným jmenovatel mnoha obav souvisejících s migrací je islám: jde zejména o obavy z terorismu, hrozby, které islám představuje pro naši civilizaci a obavy z kulturní neslučitelnosti migrantů/uprchlíků
- migrační debata často není jen o migraci, ale o tom, co lidi trápí víc (jako mohou být nejistá práce, rychlé změny, apod.) - tedy hlubší problémy, které podkresluje vnímaná neschopnost státu a elit hlubší problémy řešit a ve kterých spočívají reálné meze solidarity a otevřenosti
- skrze lepší pochopení, pojmenování a řešení těchto hlubších problémů by mohla vést cesta ke zklidnění „obávajícího se středu“ společnosti, dialogu mezi znepřátelenými tábory, i obroušení hrotů stávající vlny politické radikalizace

Hlavní narativy a vztahy mezi nimi

Shrnutí narativů popisujících uprchlíky/migranty a jejich charakteristiky

narativ	sub-narativy	dystopická verze budoucnosti	zdroj obav
skrytí teroristé	teroristé přicházející s uprchlickou vlnou	teroristické útoky v Evropě	bezpečnostní obavy – ohrožení zevnitř
civilizační hrozba	invaze muslimů do Evropy demografická proměna Evropy	střet civilizací, ve kterém neobstojíme islám dominuje Evropě (demograficky a politicky)	existenciální obavy (konec Evropy, jak ji známe) – ohrožení zvenčí
nepřizpůsobiví barbaři	anachronická kultura, vč. mocenského vztahu k ženám nemožnost integrace uzavřené komunity a kriminalita	vznik ghatt a „no-go zón“ proměna naší společnosti (zejm. kulturní) konflikty v běžném soužití	kulturní odlišnost a nepřizpůsobivost
vypočítaví a nevděční	nerealistické představy o Evropě tzv. asylum-shopping a druhotné pohyby jako známka vypočítavosti uprchlíci jsou nevděční a nezasluhující si pomoc	přetížený evropský sociální stát	ekonomické obavy

Shrnutí narativů popisujících systém, do nějž uprchlíci/migranti přicházejí

narativ	sub-narativy	dystopická verze budoucnosti	zdroj obav
neschopné instituce a odtržené elity	odtržení elit od života běžných občanů byrokratizace EU neschopnost situaci efektivně řešit a chránit evropské občany pozitivní diskriminace skupiny vydělávající na současné situaci nedůvěra k médiím	negativní dopady na životy běžných lidí, rozpad stávajících společností, anarchie, zákon džungle (obavy spojené s narativy 1-3)	instituce nejsou schopny se vypořádat se současnou krizí zájmy elit se neprotínají se zájmy běžných občanů nejistota pramenící z neschopnosti ověřit/potvrdit si „pravdu“
omezené možnosti	nepřiměřené množství uprchlíků přijímání pouze kulturně blízkých uprchlíků peníze budou chybět jinde náklady by měli nést ti, kteří za situaci mohou	přetížený evropský sociální stát	ekonomické obavy z neudržitelnosti situace

Obsah

1. CÍLE	6
2. METODOLOGIE	6
3. PŘÍSTUP ČESKÉ POPULACE A ROLE MÉDIÍ	9
3.1 Obávající se střed.....	9
3.2 Podmíněnost postoje.....	10
3.3 Vztah k politickým stranám.....	11
3.4 Polarizující role médií a otázka bezpečnosti všech zúčastněných.....	11
4. HLAVNÍ RÁMCE: BEZPRECEDENTNÍ, VYHROCENÁ A NEZVLÁDANÁ KRIZE – I OTAZNÍKY	12
5. HLAVNÍ NARATIVY	14
5.1 Skupinové narativy.....	14
Narativ 1: Skrytí teroristé.....	15
Narativ 2: Civilizační hrozba.....	16
Narativ 3: Nepřizpůsobiví barbaři.....	17
Narativ 4: Vypočítaví a nevděční.....	19
Shrnutí skupinových narativů.....	21
5.2 Systémové narativy.....	21
Narativ 5: Neschopné instituce a odtržené elity.....	22
Narativ 6: Omezené možnosti.....	24
Shrnutí systémových narativů.....	25
5.3 Vztahy mezi narativy.....	25
6. SHRUTÍ, INTERPRETACE A DOPORUČENÍ	28
6.1 Záměr.....	28
6.2 Shrnutí hlavních zjištění.....	28
6.3 Hlavní narativy a co je spojuje.....	29
Skupinové narativy.....	29
Systémové narativy.....	29
Migrace jako hrozba: obavy v jádrech narativů.....	30
Islám: mocný symbol.....	31
6.4 Za tématem migrace: další neověřené faktory.....	31
6.5 Jak rozuzlit spletenec faktorů.....	33
Lépe porozumět.....	34
Podniknout první kroky ke zmírňování dopadů: konstruktivnější komunikace.....	34
Hlubší proměna jazyka.....	35
6.6 Doporučení pro další kroky ke konstruktivnější debatě.....	36
7. POUŽITÁ LITERATURA	38

1. Cíle

Cílem výzkumu bylo **zmapovat klíčové narativy** (tzn. obrazy, představy a argumenty, které se společně splétají do vzájemně různě souvisejících „příběhů“) a **popsat hlavní rámování debaty** související s tzv. uprchlickou/migrační krizí v české společnosti. Snažili jsme se lépe porozumět tomu, jak o tomto tématu smýšlejí běžní lidé, kteří se na spektru názorů na migraci/uprchlictví nacházejí mezi dvěma jasně vyhraněnými skupinami - přesvědčenými odpůrci přijímání uprchlíků (či migrace obecně) na jedné straně a lidmi přesvědčenými o potřebě přijímání uprchlíků (či otevřenými migraci) na straně druhé.

U klíčových narativů, které tato zpráva popisuje („skrytí teroristé“, „civilizační hrozba“, „nepřizpůsobiví barbari“, „vypočítaví a nevděční“, „neschopné instituce a odtržené elity“ a „omezené možnosti“), představujeme jejich **základní logiku**, klíčové symboly a metafory, ale také **obavy**, které lze nalézt v jejich jádru. U každého narativu představujeme **související informace**, které nám prozrazují výzkumy veřejného mínění, a ilustrujeme je **citacemi respondentů** z vlastního výzkumu. Vzhledem k našemu zaměření na obrazy, které veřejnou debatou – a emocemi – hýbou především, se jedná o narativy spíše anti-uprchlické/migrační.

Popisu identifikovaných narativů předchází stručná analýza **přístupu české populace** k uprchlické tematice a (potenciálního) **vlivu médií**, se zaměřením na rozdělení postojů ve společnosti a jejich podmíněnost a souvislosti s postoji k politickým stranám. A také shrnutí toho, co se jeví být hlavním společným jmenovatelem (rámcem) celé debaty: bezprecedentnost, vyhrocenost a obavy z nezvládnutí situace (v nichž odkaz na islám funguje jako mocný symbol, který vnímané dílčí hrozby propojuje a vysvětluje). V závěru pak nabízíme vlastní interpretaci možných **vztahů mezi narativy**, ze kterých vyvstává podkreslující role příběhu o neschopných institucích a elitách, které ztratily důvěru společnosti.

2. Metodologie

Popisované rámce a narativy byly identifikovány na základě **diskurzivní analýzy** diskuzí v televizních pořadech určených široké veřejnosti, analýz vícegeneračních rodinných rozhovorů a polostrukturovaných rozhovorů s narativním úvodem. Názory české populace na otázky související s tématem migrace/uprchlictví pak vychází ze **sekundární analýzy kvantitativních dat** (výzkumů veřejného mínění). Ačkoli byl výběr vstupních dat a použitých metod veden snahou o rozmanitost a vzájemné doplnění, v této fázi výzkumu nebylo naší ambicí dosáhnout reprezentativnosti zjištění.

Narativem v tomto kontextu rozumíme reprezentaci řady subjektivně seřazených událostí do (z pohledu mluvčího) koherentního příběhu (Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 202), tedy mluvený či psaný popis sledu událostí. Narativy jsou tedy pojímány jako popis určité verze minulosti, která definuje příčiny současného stavu, charakter současného problému (narativy, které veřejnou debatou hýbou především jsou anti-uprchlické/migrační) a podobu budoucnosti, ke které současný vývoj povede. Předmětem analýzy tak nejsou veškeré dílčí postoje či názory samotné, ale to, jak lidé reflektují a interpretují události kolem tzv. uprchlické/migrační krize ve svém souhrnu. Tyto obrazy jsme se pak pokusili zasadit do kontextu relevantních reprezentativních dat dostupných v době výzkumu, která naznačují rozdíly v souvisejících postojích ve větším měřítku.

Podstatné z hlediska našeho výzkumu je tedy to, jakým způsobem si respondenti dotazovaní v rozhovorech, či lidé, jejichž výpovědi jsme zkoumali skrze analýzu televizních pořadů, **propojují a vysvětlují jednotlivé fenomény, které se týkají migrace a uprchlíků, a utvářejí z nich vlastní koherentní popis dění**, který často nejen sahá do příčin současného problému, ale popisuje či

naznačuje také návazná řešení. Ukázkou narativu tak může být například příběh, že uprchlíci nejsou skutečné oběti války, ale ekonomičtí migranti. Lidé, kteří přicházejí v touze po lepším životním standardu v kontrastu s životem v zemích původu a kteří si vybírají nejlepší možnou cílovou zemi. Z toho pak vcelku logicky vyplývá řešení nepomáhat jim a raději se spíše bránit jejich příchodu.

Narativy rozdělujeme podle souboru charakteristik, které respondenti přisuzují uprchlíkům samotným na straně jedné, a souboru charakteristik, kterými popisují kontext, do kterého uprchlíci přicházejí, na straně druhé. Analýzou jednotlivých narativů jsme pak dospěli k jejich hlavním společným rysům, které vyjevují, jakým způsobem je téma tzv. uprchlické/migrační krize v české veřejné debatě rámováno.

Tzv. uprchlickou/migrační krizi rozumíme v kontextu této analýzy zvýšené množství lidí přicházejících do Evropy z Afriky a Blízkého východu během roku 2015 a po něm - a mediální a politický diskurz, který se s touto situací pojí. Vzhledem k reálné situaci v ČR, která nevykazuje parametry krize, používáme zkratku „tzv.“, čímž mj. odkazujeme na **diskurzivní nastolování současné situace jako krize**; zároveň tím ovšem nepopíráme, že v jiných částech Evropy a jejího okolí, či pro uprchlíky/migranty samotné, situace není krizová. V textu používáme společně oba přívlastky („uprchlická/migrační“ krize) – každý totiž akcentuje různé významy, do jejichž hodnocení se nechceme pouštět (používání slova „migrace“ jako pojmu nadřazeného pro různé podoby více či méně dobrovolné mobility v českém prostředí spíše není normou, a proto nezůstáváme pouze u přívlastku „migrační“). Analýza se tedy nezabývá tím, zda současná situace je či není krizí, ani o jakou krizi se jedná. Zajímá nás především rovina jazyka a významů – také tento výzkum byl motivován možnými důsledky toho, o jaké obrazy se pojmání současné situace jako krize opírá a jaké významy toto pojetí dále upevňuje.

Součástí diskurzu tzv. uprchlické/migrační krize jsou **debaty o různých dílčích tématech**, které v očích lidí s touto otázkou souvisí – mj. debaty o ochraně evropských hranic, kvótách pro přijímání azylantů, budoucnosti Schengenského systému, ale také reflexe teroristických útoků či otázek integrace příchozích v členských státech EU.

Závěry shrnuté v této zprávě čerpají z dat získaných těmito **čtyřmi výzkumnými metodami**:

- 1) **Vícegenerační rozhovory v rodinách**: Celkem bylo vedeno osm rozhovorů, z toho pět jako společný rozhovor zástupců tří generací a tři byly vedeny s informanty odděleně. Ve všech případech byla každá z generací zastoupena jedním až dvěma informanty. Délka rozhovorů se pohybovala kolem 45 minut; nejdelší trval 90 minut. Iničiátoři rozhovoru nejprve nechali informanty volně mluvit na téma současné „uprchlické tematiky“. Následně se zaměřili na konkrétní aspekty současné situace: (1) Vnímají informanti nějaká rizika spojená s migrací do Evropy? (2) Co si myslí o islámu? Vnímají ho jako riziko? a (3) Co by v kontextu migrace do Evropy a teroristických útoků měli dělat čeští politici?¹ Rozhovory se svými rodinnými členy vedli studenti a studentky Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy pod odborným vedením Veroniky Frantové a Karla Čady. Analýzu rozhovorů provedla Veronika Frantová.
- 2) Pro **diskurzivní analýzu** se zaměřením na téma migrace a uprchlictví byly vybrány televizní debaty cílící na široké publikum: Máte slovo (ČT 1), Partie (Prima) a Střepiny (TV NOVA).² Zařazeny

¹ V souvislosti s bezpečnostním rámováním těchto otázek a diskurzivním propojením tématu migrace/uprchlictví s tématem islámu a terorismu je potřeba upozornit na přítomný metodologický nedostatek. Ten plyne právě z formulace otázek, která předjímá některé souvislosti a je možné jí tak rozumět jako faktor, který oslabuje související závěry (zejména narativ o „skrytých teroristech“ a stěžejní roli islámu). Polostrukturované rozhovory s narativním úvodem, ve kterých komunikační partneři nebyli způsobem dotazování takto ovlivněni, nicméně potvrzují významnou ukotvenost těchto obrazů v současném diskurzu. V této souvislosti je také třeba poznamenat, že výzkum byl navržen spíše jako předběžná sonda do migračního diskurzu a jeho závěry je tudíž na místě vnímat s rezervou jako hypotézy, jejichž validitu je třeba dále ověřit.

² Pořady Máte slovo a Partie mají formát klasických debat s pozvanými hosty. V pořadu Máte slovo reprezentují jednotlivé názorové strany vždy zhruba tři lidé (dva experti, politici apod. a jeden zástupce veřejnosti), další se do pořadu zapojují z publika, které je z části tvořeno lidmi, kteří se sami přihlásili, s části cíleně zvanými zástupci určitých názorových táborů. Pořad Partie stojí

byly všechny pořady odvysílány od 14. 11. 2015 (kdy došlo k teroristickým útokům v Paříži) do začátku června 2016, ve kterých se vyskytlo alespoň jedno z následujících klíčových slov nebo jeho varianta: uprchlík, migrace, běžенец či islám. Celkem bylo analyzováno 65 debat či televizních reportáží. Autorkou této analýzy je Veronika Frantová.

- 3) V **polostrukturných rozhovorech s narativním úvodem** byl komunikační partner dopředu vyzván, aby si téma rozhovoru promyslel. Při setkání po iniciační otázce jednotliví účastníci začali vyprávět (většinou formou narativního epizodického interview), jakým způsobem si vykládají jevy a fenomény spojené s tzv. uprchlickou/migrační krizí. Po „vyčerpání“ vyprávění rozhovor plynule přešel do druhé fáze, kdy byly vzneseny dotazy směřující k upřesnění nejasností a popřípadě další dotazy z připraveného listu. Celkem bylo takto dotazováno devět osob. Polostrukturné rozhovory vedl a analyzoval Michal Lehečka.
- 4) Při **analýze sekundárních dat** jsme pracovali s reprezentativními výzkumy veřejného mínění provedenými společností MEDIAN: MEDIAN pro ČT (duben 2015, 1000 respondentů), MEDIAN pro ČT (únor 2015, 1237 respondentů), MEDIAN pro ČT (říjen 2015, 1237 respondentů), MEDIAN pro ČRo (duben 2015, 1028 respondentů), MEDIAN pro MF DNES (duben 2016, 1261 respondentů), MEDIAN pro RVTS (březen 2016, 1200 respondentů), MEDIAN pro MF DNES (duben 2016, 822 respondentů). Autorem analýzy sekundárních dat je Daniel Prokop. Analýza sekundárních dat byla použita pro porozumění kontextu jednotlivých narativů, nicméně nebyla klíčová pro identifikaci jednotlivých rámců a narativů. Identifikování rámců a narativů, jako úkol interpretativní povahy, vycházelo z analýzy promluv aktérů v mediálních debatách a výzkumných rozhovorech.

Významnější rozdíly v relevantních postojích mezi různými skupinami lidí jsou u jednotlivých narativů uvedeny v bodu „souvislosti“. V této fázi výzkumu nicméně v případě dat z výzkumů veřejného mínění na téma migrace narážíme na zásadní limity, zejména pokud je záměrem hlubší porozumění tomu, jak lidé tématu uprchlictví/migrace rozumí. Hlavní omezení spočívá v omezenosti dostupných dat a zkoumaných proměnných. Velkou překážkou je také nutnost klást uzavřené otázky, které neposkytují prostor pro vlastní porozumění tématu a do značné míry nevyhnutelně potvrzují rámování a uchopení tématu, které je implicitní ve formulaci otázek. Míra relevance pokládaných otázek z pohledu respondentů také není zohledněna, takže výzkumy se nevyhnutelně podílí na nastolování agendy. Tradiční proměnné, které výzkumy veřejného mínění sledují (gender, věk, vzdělání, pracovní status, velikost bydliště) navíc v tomto případě často nedokáží vysvětlit různé postoje k tématu a poukazují tak na důležitost dalších, v současnosti nesledovaných, faktorů.

Výsledná zpráva je tedy syntézou dat získaných skrze tyto čtyři výzkumné metody (identifikace narativů proběhla na základě metod 1-3 a je doplněná o relevantní informace plynoucí z analýzy reprezentativních výzkumů veřejného mínění. Syntézu zpracoval Karel Čada ve spolupráci s Marií Heřmanovou, Janem Krajhanzlem, Petrem Lebedou a Vendulou Menšíkovou.

obvykle na rozhovoru moderátora s jedním nebo dvěma zvanými hosty, výjimečně je počet hostů vyšší (až pět). Diskuse je doplněna občasnými obrazovými vstupy (reportážemi), které uvozují jednotlivá diskusní témata. Formát pořadu Střepiny je možné označit jako sled komentovaných reportáží na jedno úzce vymezené téma, do některých pořadů jsou pozváni 1-2 hosté, kteří se k tématu vyjadřují.

3. Přístup české populace a role médií

3.1 Obávající se střed

Při pohledu na průběh diskuze o migraci a uprchlictví v České republice by se mohlo zdát, že společnost je rozštěpena na dvě zaryté skupiny těch, kteří si přijímání uprchlíků/migrantů nepřejí a těch, kteří o ni naopak stojí. **Umírněné, či nuancovanější názory sice nezní tak hlasitě**, ale lze usuzovat, že je zastává významná skupina lidí.

Skupinu osob, která zastává smíšené postoje, ale přijímání uprchlíků/migrantů a priori nevylučují, lze charakterizovat jako **obávající se střed** (Katwala, Somerville 2016). Ten představují lidé, kteří se obávají možných důsledků tohoto kroku. Například v britském prostředí se odhaduje, že do této skupiny by mohlo patřit zhruba 50 procent populace. Zapojení této části společnosti a jejich názorů do veřejné debaty a politická reakce na ně jsou podle Katwaly a Somerville klíčové pro oslabení polarizace veřejné diskuse. Britští autoři proto doporučují **na obavy této skupiny reagovat: vést s ní dialog a snažit se, aby její názory byly reprezentovány** ve veřejné diskusi a experti na ně ve svých návrzích adekvátně odpovídali.

Určit množství těchto lidí v české společnosti není úplně snadné, ale výzkumy veřejného mínění naznačují, že by mohlo jít o významnou skupinu. S přijetím části uprchlíků z válečných oblastí v dubnu 2016 souhlasilo, bez uvedení dalších podmínek, 23 procent dotázaných. Tento názor zastávali spíše lidé s vysokoškolským vzděláním a významněji také studenti a žáci. Srovnatelné množství lidí (25 procent) naopak nesouhlasilo s přijetím části uprchlíků ani za jedné z devíti podmínek, či odpovědělo „nevím“. V těchto postojích nejsou významné rozdíly mezi muži a ženami (gender se v souvislosti s postoji k uprchlictví/migraci obecně nejeví jako významná proměnná; pokud je tomu u jednotlivých otázek jinak, v textu to zmiňujeme). Za „klíčové“ téma migrace a azylu v říjnu 2015 považovalo 26 procent lidí a za „velmi důležité“ dalších 30 procent. Naopak za „nedůležité“ jej považovalo 11 procent dotázaných. Je ovšem potřeba počítat s proměnami těchto postojů v čase, ale také s ohledem na různé skupiny uprchlíků.³

Z analýz vyplývá, že skupina lidí, kteří jsou pro přijímání uprchlíků a tématu připisují velkou důležitost, je nejčastěji zastoupena mezi vysokoškolsky vzdělanými lidmi, lidmi s příjmy nad 40 tisíc korun a lidmi středního věku. Mezi lidmi s nižšími příjmy, staršími a méně vzdělanými lidmi pak najdeme jádro těch, kteří téma považují za důležité, ale jsou proti přijímání uprchlíků. Ještě častěji jsou ale v této skupině zastoupeni ti, kteří mají buď **smíšené postoje či tématu nepřipisují velkou důležitost** (analyzovaná data naznačují, že by pro ně mohly být zásadní spíše socioekonomické otázky). U této významné skupiny lze předpokládat, že její postoje k tématu migrace nebudou v čase natolik stabilní. Nicméně nejednoznačnost jejich postojů k uprchlické/migrační otázce, ale také většinový charakter této skupiny poukazuje na potřebu **lépe porozumět tomu, co „obávající se střed“ společnosti znepokojuje** – a to zejména v případě, že významnější přesuny lidí směrem do Evropy nepoleví a tato otázka zůstane důležitým politickým tématem. Nejistoty, obavy, nespokojenost či frustrace většinové společnosti by proto měly být předmětem dalšího zkoumání.

³ Obdobně vychází i další průzkumy. Podle průzkumu CVVM (Buchčík, Pilecká 2016) z května 2016, je pro přijetí uprchlíků ze zemí Blízkého východu a severní Afriky celkem 17 procent Čechů a Češek (dvě procenta rozhodně a 15 procent spíše), 34 procent by spíše nepřijímalo, 44 procent by rozhodně nepřijímalo a pět procent neví. Výrazně vyšší je podíl těch, kteří podporují přijetí uprchlíků z Ukrajiny. Ty by přijalo celkem 37 procent dotázaných (pět procent rozhodně a 32 procent spíše), 33 procent spíše nikoliv, 24 procent rozhodně ne a šest procent neví. Je tedy patrné, že čeští respondenti reagují na různé uprchlické skupiny různě.

3.2 Podmíněnost postoje

Klíčovým parametrem ochoty přijímat či nepřijímat uprchlíky je **podmíněnost** tohoto rozhodnutí dalšími opatřeními. Při stanovení jistých ekonomických, bezpečnostních či dalších podmínek se míra akceptace zvyšuje na 44 až 64 procent. K této skupině se přidávají i lidé, kteří zastávají smíšené postoje či dokonce prvotně deklarovali, že jsou proti přijetí části válečných uprchlíků. Jen čtvrtina respondentů se vyjadřuje konzistentně proti přijetí bez ohledu na některou z těchto testovaných podmínek (je však možné, že někteří z nich by s přijetím části uprchlíků souhlasili při splnění několika podmínek zároveň).

Za jakých podmínek by tedy respondenti **souhlasili s přijetím části válečných uprchlíků**⁴? Míru ochoty přijímat nejvíce navyšuje podmínění azylu tím, že azylanti budou vyhoštěni, pokud se chovají násilně, či spáchají trestný čin (64 procent), či tím, že někdo z rodiny uprchlíků bude po udělení azylu pracovat (62 procent). Velkou váhu má také záruka dočasnosti jejich pobytu: 58 procent by souhlasilo s přijetím uprchlíků pouze pokud by existovaly záruky, že se po skončení války v Sýrii vrátí do země původu či pokud se budou řešit podmínky v zemích jejich původu (55 procent). Čtyřiapadesát procent by souhlasilo za podmínky, že by si ČR vybíralo, jaké azylanty přijme - například podle vzdělání, země původu či zda se jedná o rodiny; 52 procent svou případnou podporu podmiňuje tím, že budou přijímáni pouze uprchlíci z válečných oblastí a ti bez nároku na azyl jsou navraceni do svých zemí. Celkem 46 procent by souhlasilo s přijetím, pokud by uprchlíci byli rozděleni rovnoměrně po celé ČR. Stejný počet pak svůj souhlas podmiňuje tím, že by se náklady pokryly z prostředků EU či z výnosů daně pro bohaté. Čtyřiačtyřicet procent lidí by souhlasilo s přijetím pouze těch azylantů, kteří nejsou muslimové, což je možná překvapivě podmínka, která ze všech nabídnutých akceptací zvyšuje nejméně. Z analyzovaných dat je přitom zřejmé, že různé skupiny reagují na různé podmínky jinak, což pravděpodobně odráží jejich různé obavy.

Tato data naznačují, že značná část lidí při splnění dílčích podmínek by s přijetím části uprchlíků mohla souhlasit. Přináší takvětší nuanci do častého, ale patrně příliš zjednodušujícího rozdělení na ty, kteří s přijímáním většího množství lidí souhlasí a těch, kteří nesouhlasí. Lze proto spekulovat, nakolik by **ošetření konkrétních obav respondentů** – a detailnější veřejná diskuze o konkrétních opatřeních – mohlo proměnit obraz problematiky migrace a uprchlictví. Je navíc otázkou, zda **některé z těchto podmínek nejsou již dnes naplněny** a nakolik o tom lidé vědí (resp. nakolik je o tom státní správa informuje). Mnohé z těchto podmínek jsou nicméně reálně naplnitelné. Bylo by proto dobré další zkoumání postojů české společnosti zaměřit nejen na konkrétní obavy, ale také na opatření, která by je odstranila a v rovině implementace řešit, za jakých podmínek, jak snadno a v jakém časovém horizontu jsou podobné změny proveditelné.

Pro interpretaci postojů je také relevantní údaj, že pouze 40 procent Čechů uvádí, že zná osobně nějakého cizince žijícího v ČR. Pokud nezapočítáme respondenty, kteří znají pouze Slováky či za cizince počítají Romy, klesá toto číslo na 30 procent. Řada respondentů navíc řadí mezi tyto cizince Vietnamce (tedy z části pravděpodobně i Čechy vietnamského původu). **Znalost cizinců, resp. příslušníků národností** je tedy celkově velmi omezená. Díky struktuře svého pracovního a sociálního okolí znají cizince výrazně častěji lidé z měst nad 20 000 obyvatel, muži, lidé s maturitou, ekonomicky aktivní a lidé do 50 let. To může částečně vysvětlovat, proč jsou některé z těchto skupin (vzdělání, z větších měst) obecně vstřícnější v otázkách imigrace. Soužití s cizinci pak respondenti hodnotí výrazně kladněji v místě bydliště než na celorepublikové úrovni. Míra kladného hodnocení soužití cizinců s většinovou společností v ČR je navíc odstupňována podle „hloubky“ vztahu s nimi – téměř 58 procent z těch, kteří cizince znají osobně, hodnotí soužití jako zcela či spíše bezproblémové, oproti těm co je znají „od vidění“ (52 procent) či vůbec (39 procent).

⁴ V tomto směru je potřeba brát v potaz metodologická omezení plynoucí z aprioriního nastolení devíti podmínek v rámci průzkumu.

3.3 Vztah k politickým stranám

Čtvrtina respondentů souhlasí s tím, že by volila extremisty, pokud by to zaručilo zastavení příchodu uprchlíků. Voliči Úsvitu NK a SPD se rekrutují výhradně z této části respondentů. I mezi těmito respondenty ale zatím silně převládá příklon ke standardním stranám – nejčastěji ANO, ODS a ČSSD. Rekrutují se častěji z lidí, kteří si nejsou jisti volební účastí. Aktuálně je tedy jejich dopad na **volební preference radikálních stran** omezený. Nadpoloviční většina lidí deklaruje nedůvěru stranám a politikům, kteří na podiu vystoupí s extremisty. Mezi voliči parlamentních stran mimo Úsvit to je ovšem 65 procent respondentů. Jen 25 procent voličů těchto stran by nevadilo, pokud by jejich strana v rámci záruky odmítnutí uprchlíků spolupracovala s politiky, kteří navrhuji proti-ústavní opatření, velká omezení osobních svobod a vyjadřují se násilně vůči jiným kulturám a menšinám (definice extremistů v rámci výzkumu).

V řešení otázek imigrace a přijímání uprchlíků Češi nejvíce důvěřují vládním stranám ANO a ČSSD. Struktura důvěry poměrně kopíruje obecné sympatie ke stranám, relativně silné postavení oproti pořadí ve stranických preferencích má ovšem KDU-ČSL i Strana zelených. **Důvěra v kompetence** anti-imigračních stran je velmi slabá – oběma důvěřuje jen 17-18 procent obyvatel. Zajímavé je, že zatímco hlavním stranám důvěřuje v řešení této otázky až 80 procent jejich potenciálních voličů, Úsvitu a SPD důvěřuje v kompetencích jen okolo 60-70 procent jejich potenciálních voličů. Do velké míry jsou tak zřejmě vnímány jako protestní strany, jejichž úlohou je především reagovat na establishment.

3.4 Polarizující role médií a otázka bezpečnosti všech zúčastněných

Do postojů k problematice migrace a uprchlíků výrazně zasahují média. Mediální pokrytí tzv. uprchlické/migrační krize bylo v České republice zatím důkladně zmapováno pouze za období od 4.3. do 15.9.2015 a zahrnuje pouze dvě hlavní zpravodajské relace (Česká televize, TV Nova) (Tkaczyk, Pospěch, Macek 2015) – vzhledem k tomu, že nejvýrazněji se krize projevila hlavně v říjnu a v listopadu roku 2015, analýza mapuje především úvodní nárůst mediálního pokrytí tématu migrace. Až do roku 2014 byla migrační tematika v českých médiích přítomna jenom minimálně; za zmiňované období se pak ale v některých časových úsecích její **výskyt v médiích** téměř zdesetinásobil. Hlavním tématem zmiňovaným v souvislosti s tzv. uprchlickou/migrační krizí byla především bezpečnost a nejčastějším mluvčím v obou televizních relacích byl ministr vnitra. Média se také velmi obšírně věnovala situaci přímo na území ČR v detenčních střediscích (i v těchto případech reportáže většinou zdůrazňují bezpečnostní hledisko, viz dále).

V tomto ohledu stojí za zmínku, že **snížení bezpečnosti** v ČR se jako hlavního problému v souvislosti s uprchlíky obává největší část respondentů (41,1 procent). Výrazně méně často je jako hlavní obava citováno utrácení peněz, které by stát měl využít jinak (21,6 procent) či ohrožení nebo narušení české kultury (18,7 procent). Bezpečnost je významným faktorem pro lidi z nejmenších obcí do 1 000 obyvatel (47 procent z nich) a nejméně pro obyvatele velkých měst (jen 30 procent) (většina bezpečnostních problémů spojovaných s imigrací se přitom týká právě velkých měst). Ještě silněji bezpečnostní důvody převažují mezi lidmi s výrazným proti-uprchlickým postojem a mezi voliči Úsvitu NK a SPD.

Z výše zmiňované analýzy i dílčích pozorování vyplývá, že média nabízela značně **polarizovaný obraz** reakcí na tzv. uprchlickou/migrační krizi. Uprchlíci samotní byli vykreslováni striktně buď jako bezpečnostní hrozba (v této souvislosti nebylo možné přehlédnout nadužívání vodních metafor jako vlna, záplava atd.), nebo jako oběti bez vlastní vůle. Motivace uprchlíků, situace v jejich zemích původu či jejich životní příběhy se v českých médiích objevovaly minimálně. Lze tedy usuzovat, že mediální pokrytí tzv. uprchlické/migrační krize mohlo **příspěť ke vnímání uprchlíků coby bezpečnostní hrozby a k tendenci vnímat současnou situaci jako vyhrocenou, nezvládanou a bezprecedentní** (viz níže).

Toto naznačuje i vývoj veřejného mínění v oblasti podpory bezpečnostních opatření: průběh tzv. migrační/uprchlické krize souvisel s vysokým nárůstem podpory obnovení kontroly všech lidí (včetně Čechů) na českých hranicích, nepouštění uprchlíků na evropské území či okamžitému navrácení uprchlíků do státu, ze kterého přišli (navzdory klíčovému principu mezinárodního práva *non-refoulement*, který zakazuje nucený přesun osoby do země, kde by jí hrozilo porušení jejích základních lidských práv).

V této souvislosti lze zmínit problematiku **dehumanizace**, která obrazy o uprchlících/migrantech provází, ač s vysoce proměnlivou mírou. Analýza ukazuje, že běžní lidé si uvědomují složitost uprchlické/migrační otázky a lidi v pohybu samotné vnímají poměrně komplexně. V analyzovaných promluvách tedy nebylo záměrem dehumanizovat. Jedná se o tendence, které v jazyce občas problesknou. Nejspíš zrcadlí přítomnost dehumanizujícího jazyka ve vyhocenějších kontextech – zejména u skupin na krajích názorového spektra a významněji také právě v médiích. Nicméně vzhledem k jejím **možným dopadům** vínmáme potřebu na ni upozornit.

Jedná se o typ diskurzu, kdy **nerferujeme o jiných jako o plnohodnotných lidských bytostech** (například Bar-Tal 2000; Haslam 2006; Haslam, Loughnan, & Kashima 2008). Dehumanizace uprchlíků vede k **posilování hranic mezi vlastní skupinou a jinými** a vnímání příchozích jako ohrožení pro pozici domácích (viz Haslam 2006; Leyens, Demoulin, Vaes, Gaunt, & Paladino 2007). Uprchlík/migrant se stává prapodivně rozostřenou entitou, která skrze narativní obrazy téměř automaticky nabývá podobu muslima. Obraz muslimské kultury je „orientalistický“ (Said 2003) hodnocen jako **evolučně zaostalejší**. V souvislosti s uprchlickou hrozbou a terorismem se tato rovina dehumanizace posouvá do sféry patologizace „orientálního“ myšlení.

Dehumanizace uprchlíků/migrantů je nebezpečná proto, že může vytvářet podhoubí pro šíření **tzv. morální paniky** (viz Cohen 1973), kdy jsou uprchlíci/migranti definováni nejen jako radikálně odlišní, ale i ohrožující pro sociální a morální řád společnosti. V souvislosti s tzv. uprchlickou/migrační krizí se setkáváme jednak s projevy islamofobie, kdy je jako ohrožující vnímán islám jako náboženství, a to zejména s odkazem na právo šaría, tak i muslimofobie – specifického strachu z muslimů, který je posilován zejména odkazem na jejich pudově sexuální chování (viz například incidenty z přelomu roku 2015 a 2016 v Kolíně nad Rýnem).

V neposlední řadě pak dehumanizace často slouží jako významný **legitimizační mechanismus** pro různá řešení. Odepírání človenství může souviset s větší akceptací kroků, které by za jiných okolností nebyly považovány za humánní (například navrácení lidí do zemí, kde jsou porušována lidská práva, či kde se válčí - a obecně větší tolerance k jejich utrpení). To je ožehavé zejména v souvislosti s **politickými tlaky na efektivnější návratovou politiku a obecně spolupráci s třetími zeměmi** (z nichž ne všechny vždy jednoznačně splňují kritéria pro „bezpečné země“) směřující ke **kontrole či omezování migrace**. O dehumanizaci mluví i jiní autoři v souvislosti se situací např. v Řecku, Dánsku nebo Maďarsku, kde diskurz dehumanizace do velké míry převzala i vláda (Brynildsen, von Reden 2016).

4. Hlavní rámce: bezprecedentní, vyhocená a nezvládaná krize – i otazníky

Situace tzv. uprchlické/migrační krize byla alespoň do uzavření dohody EU s Tureckem v březnu 2016 **vnímána jako bezprecedentní, vyhocená a nezvládnutá**. K rámování současné situace především jako krize – rozhodujícího obratu, průlomu či momentu zřetelné nerovnováhy – pravděpodobně přispěl „nekontrolovaný“ příchod „mas“ lidí po tzv. Balkánské trase v létě 2015, jak ilustruje jedna z citací respondentů: „To je ono, protože se to sem hrnulo nekontrolovatelně a nikdo neví, [kdo] v tom je všechno“. U většiny respondentů však toto vnímání přetrvávalo i v době výzkumu (léto 2016).

Ačkoli pojem krize implikuje závažnost a urgenci, respondenti měli tendenci **propojovat tzv. uprchlickou/migrační krizi s dalšími tématy** a zasazovat je do širších kontextů. Zvláště zřetelné bylo vztahování současné situace k dalším krizím diskutovaným ve veřejném prostoru – zejména ekonomické krizi a krizi EU. To propojuje dojem vnějšího nebezpečí s přesvědčením o vnitřním oslabení Evropy. Příběh o **neschopnosti EU, jejích institucí a politických elit obecně nastalou situaci zvládnout** do něj dobře zapadá a zároveň tento dojem posiluje. Z průzkumů veřejného mínění přitom vyplývá, že Evropskou unii veřejnost vnímá jakožto politický subjekt, který má hlavní pravomoci situaci řešit.

Bezprecedentnost a vyhocenost situace dokumentují a podtrhují nejrůznější **metafory**, nejčastěji související s přírodní pohromou (migrační pohyby jako vlna, záplava, invaze či nálet). Vnímání situace jako akutní hrozby dále utvrdily i **teroristické útoky** v Paříži, Bruselu, Nice, či Německu), které prohloubily nejen pocit bezprostředního ohrožení, ale hlavně vnímání souvislosti mezi příchodem uprchlíků a bojem proti islámskému státu, či terorismem obecně, které dále posilují mnohá média (viz výše).

K vyhocenosti situace odkazují i časté zmínky o strachu běžných občanů ve zkoumaných mediálních debatách a souvisejí s ní také zmínky zdůrazňující nutnost rychlosti při řešení uprchlické problematiky („potřebujeme rychlý mechanismus pro okamžité vyhoštění“; „potřeba urychleně nalézt řešení“). Tu pravděpodobně posiluje výrazné **bezpečnostní rámování migrační problematiky (migrace jako hrozba)** - a související důraz na ochranu státních hranic ze strany médií a státu, podtrhovaný mimo jiné vojenskými metaforami (např. „boj s nelegální migrací“, válka s pašeráky, apod.). Kombinace zpráv o hrozbě teroristických útoků, nezvládnání registrace uprchlíků, nemožnosti sledovat jejich pohyb po Evropě a dlouhodobě nezvládané integraci cizinců (zejména muslimů) pak v tomto kontextu dále posilují vnímání situace jako výjimečně problematické. Výsledný obraz bezprostředního fyzického ohrožení pak vcelku logicky souvisí s **odklonem od standardních a různorodých politických nástrojů směrem k primárně bezpečnostním opatřením**. V kombinaci s vnímanou neschopností institucí adekvátně reagovat vytváří podhoubí pro příklon k extrémním řešením, a tedy extrémistickým politickým názorům.

Nicméně i přes mediální rámování migrační situace jako bezprostřední krize považovalo v době vrcholícího zájmu médií (říjen 2015) téma imigrace a poskytování azylu uprchlíkům za klíčové či velmi důležité jen cca 56 procent respondentů, zatímco **socioekonomická témata či stav veřejných služeb** považovalo za zásadní okolo 70 procent respondentů. Přes masivní medializaci (cca 90 tisíc mediálních textů za rok) je tak téma imigrace a přijímání uprchlíků pro veřejnost nejspíš sekundárně důležité (za tradičními socioekonomickými tématy).

Na pozadí obrazů o migraci se však často **objevuje nejistota, či pochyby**. Respondenti zejména v individuálních rozhovorech svá vyjádření často korigovali tím, že „o tom vlastně vědí málo“, nebo „jen to, co nám řeknou“, což je vcelku symptomatické pro současný způsob konzumace mediálních zpráv, ve kterých je **složité se zorientovat**. Objevují se jak pochybnosti o vlastní informovanosti („já jsem nikdy s žádným z těch uprchlíků nemluvil a [...] opravdu nevím, jestli jsou natolik odlišní nebo ne“) tak pochybnosti o možnosti se v tématu zorientovat jako takové („[...] tomu nerozumějí ani ty chytří v televizi“).

5. Hlavní narativy

V následující části zprávy představujeme šest hlavních narativů, které jsme zkonstruovali na základě analýzy individuálních i rodinných rozhovorů a mediálních debat – a které rozšiřujeme o relevantní data z výzkumů veřejného mínění. Lze je rozdělit do dvou skupin:

1. Kdo jsou ti, kteří přicházejí?

Jedná se o „skupinové“ narativy, které definují lidi, kteří přicházejí do Evropy (nerozlišujeme mezi uprchlíky a dalšími migranty). Přinášejí vhled do toho, jaké hlavní charakteristiky respondenti vnímají:

- (1) skrytí teroristé,
- (2) civilizační hrozba,
- (3) nepřizpůsobiví barbaři,
- (4) vypočítaví a nevděční.

2. Do jakého kontextu přicházejí?

Jedná se o „systémové“ narativy definující systém, či kontext, do něž tito lidé přicházejí. Přinášejí vhled především do obrazu politické, sociální a ekonomické situace ČR/EU:

- (5) neschopné instituce a odtržené elity a
- (6) omezené možnosti.

U všech narativů identifikujeme klíčová témata, metafory i obavy, které vytvářejí, a budoucí vývoj, který postulují. Tyto popisy doplňujeme některými relevantními sociálními souvislostmi, které vyvstávají ze sekundární analýzy kvantitativních dat.

5.1 Skupinové narativy

Skupinové narativy definují uprchlíky/migranty (obrazy se mezi jednotlivými skupinami uprchlíků významně neliší) primárně či výhradně na základě charakteristik, které jsou jim připisovány jako skupině, a to v souvislosti se současnou situací okolo tématu migrace. Jako takové se opírají o generalizace, které nejčastěji zdůrazňují rozdíly mezi cizí a naší vlastní skupinou a často také neslučitelnost evropské kultury a kultury příchozích. V této kulturní rovině často staví na **předpokladu povětšinou sdílené homogenní kultury** mezi příchozími na jedné straně – ale také předpokladu kulturní homogenity Evropy na straně druhé (ta se většinou opírá o „křesťanské hodnoty“, i když někteří mluvčí rozlišují mezi různou mírou „vyspělosti“ v rámci Evropy).

Společným rozměrem pro rámování skupinových narativů je převládající **ztotožňování uprchlíků/migrantů s islámem jako symbolem pro odlišný svět**.⁵ V souvislosti s tzv. uprchlickou/migrační krizí se setkáváme jednak s projevy islamofobie, kdy je jako ohrožující vnímán islám jako náboženství (a to zejména s odkazem na jeho radikálnější projevy, právo šaría, apod.), tak i muslimofobie – specifického strachu z muslimů, který je posilován zejména odkazem na jejich kulturní jinakost: pudovost, krutost a de facto kulturní barbarství. Toto vykreslení podtrhuje v mediálních promluvách i analyzovaných rozhovorech hranici mezi naší, křesťanskou kulturou a cizí, islámskou

⁵ V této souvislosti je třeba upozornit na metodologický nedostatek: ve sběru části dat pro analýzu byli mluvčí na téma Islámu explicitně dotazováni. Navzdory tomu předběžný závěr o propojování uprchlíků/migrantů s Islámem jako symbolem či zkratkou pro jejich dominantní charakteristiky považujeme za validní.

kulturou příchozích. Islám v těchto promluvách neoznačuje primárně odlišný náboženský proud či nauku, ale slouží jako symbolické označení kulturně-geografického okruhu severní Afriky a Blízkého východu.

Lidé vesměs reflektují, že uprchlíci pochází z různých kulturních a náboženských okruhů. Islám ale slouží především jako zjednodušující charakteristika prostředí, ze kterého tito lidé přicházejí - a zároveň hlubší okolnost, která souvisí s bezpečnostními, kulturními a sociálními obavami, které si lidé s migrací spojují. Dvě pětiny respondentů (44 procent) by souhlasilo s přijetím části uprchlíků, pokud by to nebyli muslimové. Na druhou stranu, z celkem devíti podmínek, které byly v průzkumu veřejného mínění respondentům nabídnuty, se jedná o podmínku, která souhlas s přijetím části uprchlíků zvyšuje nejméně (viz výše). Ačkoliv zdrojem dílčích obav a výhrad (drobná kriminalita, uzavírání se do vlastních komunit, vybíravost) mohou být uprchlíci z různých kulturně-náboženských okruhů (např. blízkovýchodní křesťané či nemuslimští Afričané, jak dokazuje i často zmiňovaná zkušenost s iráckými křesťany v projektu přesídlení uprchlíků církevní organizací Generace 21), v očích řady odpůrců migrace islám představuje spojující, či dokonce zdrojový prvek pro většinu z těchto vnímaných problémů. Jsme tedy pravděpodobně svědky velkého **symbolického významu islámu, který se do dílčích názorů promítá rozličnými, složitými způsoby.**

V identifikovaných narativech islámu připisované úsilí o kulturní nadřazenost a sociální nepřizpůsobivost společně se sklony k sebevražednému násilí propojuje různé kritiky do vcelku **ustáleného obrazu komplexního konkurenta**, nepřítele, či – v méně vyhocené podobě – „toho druhého“, kdo je s námi a naší kulturou neslučitelný. Tento obraz je také explicitně vyjádřen ve společenských hnutích (jako Islám v ČR nechceme) a politických subjektech (Blok proti islámu), jež se v ČR etablovaly v průběhu tzv. migrační/uprchlické krize, nicméně je reflektován i obávajícím se středem, který tuto nastolenou jinakost vnímá také.

Narativ 1: Skrytí teroristé

Popis narativu: Tento narativ relativně silně rozlišuje mezi přicházejícími migranty/uprchlíky. Explicitně připouští, že řada z nich je skutečně v tíživé situaci a připisuje jim určitou oprávněnost žádosti o azyl. Zdůrazňuje ale riziko zneužití teroristickými skupinami, které nevyhnutelně pronikají do Evropy společně s uprchlíky. Přestože mluvčí vycházející z tohoto narativu reflektují, že ne všichni uprchlíci patří mezi islámské bojovníky, buďto zdůrazňují jejich významný podíl či např. nemožnost je mezi „skutečnými“ uprchlíky odhalit. Nepřítelem je v tomto pojetí islámský terorismus, který představuje bezpečnostní riziko pro Evropu a zároveň zneužívá situace lidí, kteří prchají ze zemí postižených válkou či chudobou. Islám jako takový v rámci tohoto narativu nepředstavuje ohrožení pro Evropu jako celek, ale představuje zvýšené riziko teroristických útoků a individuální ohrožení.

Klíčové symboly: radikalizované buňky v EU, neschopnost ochránit obyvatele Evropy uvnitř hranic EU, teroristické útoky

Klíčové metafor: neviditelná síť terorismu, islámští bojovníci

Obavy: V tomto narativu jsou primární obavy o fyzickou bezpečnost, a to v kontextu Evropy jako celku. Evropské státy nejsou schopny zajistit, aby s uprchlíky nepřicházeli do Evropy i teroristé.

Citace respondentů:

„Když to řeknu odhadem, tak třeba 30 procent lidí, co odtamtud utíká, je stejného názoru, jako ty vůdcové států, ze kterých utíkají.“

„Jsou to islámští bojovníci, co se schovávají za to, že utíkají před válkou. A není možné je jen tak odhalit.“

„To je ono, protože se to sem hrnulo nekontrolovatelně a nikdo neví, co v tom je všechno. Všichni jsou hodný, všichni utíkají za lepším, ale...“

„Všichni inklinují k islámu a nakonec vidíme, co ten islám v tom světě dělá, že jo.“

„Já, jestli můžu, já nevím - tisíc pět set nějakých muslimů nás tady nezabije.“

Souvislosti: Obecně by uprchlíky na evropské území raději nepouštěly přibližně tři čtvrtiny českých občanů, na druhou stranu přibližně stejný podíl osob souhlasí s podporou humanitárních opatření v místech, ze kterých uprchlíci přicházejí. Snížení bezpečnosti v souvislosti s příchodem uprchlíků je hlavní obavou pro celkem 41 procent Čechů a Češek. S výrokem, že cizinci zhoršují bezpečnost občanů ČR však souhlasí cca 83 procent dotázaných, nejméně lidé do 29 let. Bezpečností častěji argumentují lidé z nejmenších obcí do 1000 obyvatel (47 procent z nich) a nejméně lidé z velkých měst (jen 30 procent). Není zde významný rozdíl mezi muži a ženami.

Mladší a vzdělanější lidé mnohem více diverzifikují mezi jednotlivými skupinami příchozích – jako riziko spojené s migrací vidí spíše radikalizované jedince a negeneralizují na příchozí jako celek. Celkem 61 procent mladých lidí ve věku od 18 do 29 let souhlasí s tím, že je potřeba individuálně prověřovat, zda příchozí patří k radikálům a teroristům. Mezi lidmi nad 60 let preferuje individuální přístup pouze 49 procent. Obecně více individuální a diverzifikovanější přístup podporují voliči TOP 09, KDU-ČSL a ANO 2011. Individuální přístup také preferují lidé hlásící se k jiné křesťanské církvi než římsko-katolické (římští-katolíci mnohem více inklinují vnímat příchozí jako jednu skupinu spojenou s islámem – viz dále).

Lidé, kteří výrazně přeceňují, kolik lidí v muslimském světě považuje terorismus za občas obhajitelný, většinou podporují zákaz islámu a jeho veřejného vyznávání. Mezi respondenty, kteří odhadují prevalenci podpory terorismu zhruba správně, byla podpora zákazu islámu i bezprostředně po útocích v pařížském Bataclanu menšinová. Češi a Češky zhruba třikrát nadhodnocují počet muslimů, kteří sympatizují s islámským terorismem. Ve světě tento postoj deklaruje cca 15 procent muslimů (zhruba stejné číslo jako v nemuslimských zemích).⁶ Češi si přitom v průměru myslí, že teror obhajuje necelá polovina muslimů z těchto zemí.

Narativ 2: Civilizační hrozba

Popis narativu: Tento narativ vychází z předpokladu o hegemonním charakteru islámu jako politického náboženství. Muslimové jsou vnímáni jako draví a bojovní. Islám ve výpovědích reprezentují obrazy netolerantního náboženství projevujícího se porušováním svobod všeho druhu, krutostí vůči ženám, zvířatům, barbarstvím, agresí a fundamentalismem jako jeho nedělitelnou součástí. Uprchlíci, či jejich významná část, podle něj přicházejí islamizovat. Tento narativ má i druhou verzi, která zdůrazňuje demografické tendence. Ta nepostuluje explicitní střet mezi starou Evropou a přicházejícím Orientem, ale jako riziko vnímá nízkou porodnost Evropanů a vysokou porodnost muslimských příchozích. Média či politické elity podle zastánců tohoto narativu vystupují v roli pomahačů, a to tím, že tuto situaci zlehčují a spolu s oficiálními místy odmítají veřejnost objektivně informovat o skutečném rozměru a rizicích islámského elementu v Evropě (více viz narativ „neschopné instituce a odtržené elity“). Jde o evoluční narativ, kde islám představuje konkurenční civilizaci a existenciální hrozbu pro Evropu. Ta spočívá zejména ve zpochybnění státních zřízení evropských zemí a jejich principů (či oslabení v důsledku demografické proměny) a v transformování Evropy do určité výspy Blízkého východu. V artikulaci tohoto narativu obávajícím se středem má tento narativ spíše podobu vnímaného rizika či nejistoty.

⁶ Použitá data PEW Research Center 2012 (25 světových zemí) a Gallupův světový výzkum 2008-2010 (125 zemí).

Klíčové symboly: šaría, Islámský stát, výstavba mešit, demografický vývoj (nízká porodnost v Evropě vs. vysoká porodnost v muslimských zemích), džihád, burky

Klíčové metafory: střet civilizací, barbari za branami, dobytí Říma barbary, genocida naší civilizace

Obavy: V tomto narativu jsou primární existenciální obavy o Evropu jako celek. Evropa, jak ji známe, ve střetu s průbojnější civilizací neobstojí.

Citace respondentů:

„Prostě muslimové se pořád budou snažit prosadit to svoje náboženství.“

„Podle mě je v současné době islám v takovém stadiu, že pokud je v nějaké větší komunitě, tak chce mít dominantní postavení, a to brutálně dominantní.“

„Druhá věc je, že [...] by chtěli právo Šaría a já nevím co všechno možný; neříkám, že všichni, ale chtěj mešity.“

„To je stát ve státě [k muslimským čtvrtím s mešitami, kde si muslimové zavádějí vlastní zákony].“

„Oni jim nezakazovali [jejich] víru a podle toho to taky tak dopadlo, protože voni si říkali, hele, tak my můžem tohle, tohle, tohle. Tak každá ta generace si k tomu trošku přidala, že si dovolila víc a víc.“

„Jsou jako konkrétní body té změny, který bys nechtěl?“ „Cenzury, omezování svobody slova, omezování svobody jako takový.“

„[...] když se budou rodit tak jako se rodí, tak za čtyři pět generací jich tady bude víc než [nás]... A my prakticky [...] budeme se muset přizpůsobit jim ve vlastním státě, protože jich tady bude většina.“

„Oni jestli budou mít stále tolik dětí, tak nás postupně vytlačí.“

Souvislosti: Výzkumy veřejného mínění obecně k tomuto narativu spíše nesměřují. Vzhledem k tomu, že zvláště tento narativ je úzce propojený s tématem islámu, uvádíme v této souvislosti čísla související s ním. Celkem 22 procent respondentů se domnívá, že islám je nebezpečné náboženství. Častěji jde o starší lidi, lidi s nižším vzděláním či muže. Tento postoj zastává zhruba čtvrtina ateistů a pětina římských-katolíků, stoupenci jiných křesťanských církví a ostatních náboženství se k nebezpečnosti islámu jako celku staví rezervovaně. Obdobné skupiny reagují pozitivně i na výrok, že by se přísněji mělo přistupovat k islámu jako celku. V tomto případě s tímto tvrzením nadprůměrně souzní i voliči KSČM (61 procent), voliči Úsvitu (47 procent) a ČSSD (40 procent).

Češi zhruba třikrát nadhodnocují počet cizinců žijících v ČR (více je nadhodnocován počet cizinců z negativně vnímaných národností). Počet muslimů ovšem v průměru nadhodnocují zhruba pětkrát. Respondenti, kteří odhadují vyšší počet cizinců v ČR než jich ve skutečnosti je, v 70 procentech případů říkají, že jich v ČR žije příliš mnoho. Lidé s přesnějším odhadem si to myslí méně často (v 58 procentech případů). Respondenti, kteří nadhodnocují počet muslimů v ČR, si v polovině případů (49 procent) myslí, že jich je v ČR příliš. Lidé s přesnějším odhadem méně (37 procent).

Narativ 3: Nepřizpůsobiví barbari

Popis narativu: Narativ vychází ze sdílené představy o výrazné odlišnosti životních stylů a norem chování na jih a jihovýchod od Evropy (a o vlastnostech, jež jsou pro zástupce těchto zemí typické – jako lenost, horkokrevnost, nezodpovědnost apod.) od evropského stylu života. Obdobně jako v předchozím narativu i v tomto je kultura zemí, ze kterých uprchlíci pocházejí, vnímána jako tradiční, trvalá a nepodléhající změnám, jako pudová a živočišná; tyto charakteristiky se většinou scházejí u obrazu kultury muslimské. Příkladem je např. vztah muslimských mužů k ženám charakterizovaný zejména.

podřízeností a přehlížením žen. Ten je pak aplikován také na vztah muslimských přistěhovalců k evropským ženám.

Nicméně oproti předchozímu narativu uprchlíci nepřicházejí Evropu ničit, dobýt, či pokořit, ale spíše zde budou obtěžovat a narušovat způsob našeho života. Příchozí jsou vnímáni jako přirozeně tíhnoucí k vytváření uzavřených komunit. Tento narativ tak odráží i neschopnost vlád „vyspělých“ západních států zajistit efektivní integraci příchozích, zejm. při vyšší míře imigrace (více viz narativ „neschopné instituce a odtržené elity“). Narativ často postuluje začarovaný kruh, kdy mluvčí na jedné straně požadují plnou integraci příchozích, ale zároveň ji považují vzhledem k odlišnostem mezi evropským prostředím a zeměmi, odkud tito lidé přicházejí, za nemožnou. Stojí na obrazu uprchlíků jako nepropustných komunit s kriminálními aktivitami, kteří se shlukují v ghettech a nechtějí se přizpůsobit. Mluvčí vycházejí zejména z informací o tom, co se děje v zemích západní Evropy. V tomto kontextu je zprostředkovaná zkušenost (z doslechu, z internetu, médií) obvykle prezentovaná jako všeobecně známá fakta (vcelku klasickým příkladem je obraz nefunkční integrace přistěhovalců v západní Evropě – zmiňovány jsou nejčastěji Francie, Belgie, Německo; existence „no-go zón“; kriminalita přistěhovalců). Přijímat uprchlíky tak podle tohoto narativu znamená prohlubovat problémy, které veřejnost vnímá již nyní.

Ve snaze zprostředkovat své obavy ze současné tzv. uprchlické/migrační krize využívají mluvčí pro tento narativ často analogie s příběhem o nevydařené integraci Romů v České Republice, který podobně vykresluje Romy jako kulturně odlišné a nepřizpůsobivé („mají prostě jinou mentalitu“). Protiromský narativ je považován za všeobecně sdílený a ustálený; odkazy k němu proto mluvčím pomáhají legitimizovat uplatňování stejného obrazu i ve vztahu k uprchlíkům. Uprchlíci jsou zde vykreslováni jako líní, vychytralí, neochotní pracovat, zneužívající štědrý sociální systém a především nevděční – protože nevyvíjejí snahu přizpůsobit se, navzdory „našim“ snahám o jejich integraci. Jak dále rozvádí narativ „vypočítaví a nevděční“, přicházejí primárně zneužívat sociální dávky – stejně jako to podle ustáleného a relativně široce sdíleného narativu dělali a dělají Romové (jak v ČR, tak například v Kanadě).

Klíčové symboly: ghetta, „no-go zóny“, džungle, nepořádek po uprchlících, chování uprchlíků k ženám, kamenování žen, necivilizovanost

Klíčové metafory: uprchlíci jako Romové, nepřizpůsobivost, uprchlíci jako sexuální predátoři, uprchlíci jako hmyz

Obavy: V tomto narativu jsou primární obavy z narušování „našeho“ prostředí – každodenního způsobu života a společenských norem. Muslimští příchozí nemohou přijmout evropskou kulturu a současné státy je nebudou schopny integrovat. S neintegrovatelností příchozích souvisí také zvýšená kriminalita.

Citace respondentů:

„Když se podíváte na Blízký východ, všude tam vládne diktatura, to si myslím, že taky leccos hovoří o mentalitě arabských lidí. A vy si myslíte, že když takovému Arabovi, který od malička je zvyklý, že může mlátit ženskou, dáte 14denní školení placené z Evropský unie, že se z něj stane civilizovaný člověk?“

„Mně připadá, že oni se nesnaží včlenit... Třeba je to tou vírou, že jsou tak hrdý.“

„Když někam přijedeš do cizího státu, že se takhle jako chovají... že si to dovolí (přehnané požadavky imigrantů, pozn. ed.), když jsou tady jako migranti. ... Krucifix, když někam přijdu, tak musím trošku pokoru... a sám se musím snažit pro to něco udělat, abych se měl lepší.“

„Měli by se přizpůsobit zvyklostem těch zemí, kde jsou, jako my se musíme přizpůsobit tam. Tam nemůže být ženská v krátké sukni, musí mít dlouhou sukni, musí mít šátek na hlavě. Tahle zvyklost tady prostě není, tak tady chodit takhle nemusí.“

„Pak si taky myslím, že by měli ti migranti, který tady jsou, dodržovat zákony tý země, [zákony], který jsou tady. [...] Naši lidi, když utekli v osmašedesátým támdle do Rakouska, do Německa, tak se taky museli přizpůsobit tej mentalitě těch lidí a toho národa, kam šli [...]“

„Oni [muslimové] maj úplně jiný myšlení než my prostě, jiná mentalita lidí. Já nevim, asi mají tu jinou víru, podle mě se ani nesnažej se nějak přizpůsobit.“

„Přesně, mentalita lidí, ty prostě jak nad sebou nemaj karabáč tak...“

„Vymlouvaj se na náboženství, jenom kvůli tomu, aby se mohli mlátit a zabíjet. Všechno zastíraj náboženstvím.“

Souvislosti: Ohrožení a narušení české kultury považuje v souvislosti s uprchlíky za největší hrozbu téměř 19 procent respondentů, což je přibližně dvakrát méně, než kolik lidí se nejvíce obává ohrožení bezpečnosti v ČR. Na druhou stranu, s výrokem, že cizinci ohrožují českou kulturu, souhlasí přes 40 procent dotázaných, nejvíce lidé do 29 a nad 60 let, lidé se základním a SŠ vzděláním bez maturity, voliči Úsvitu přímé demokracie a méně také ČSSD a KDU-ČSL. Vzniku ghett se v souvislosti s uprchlíky více obávají lidé v produktivním věku, pro které je klíčovou podmínkou přijímání uprchlíků zajištění jejich rovnoměrného rozdělení po celé zemi tak, aby se netvořily segregované lokality.

Narativ 4: Vypočítaví a nevděční

Popis narativu: Tento narativ vykresluje uprchlíky/migranty jako lidi odcházející převážně za prací a lepším životem, spíše než prchající před existenciálním ohrožením. Uprchlíci při odchodu ze své země podléhají nereálné představě o západní společnosti, kde je možno jednoduše zbohatnout – představě, kterou aktivně žijí pašeráci. Pokud si přicházející nárokují, do kterých zemí chtějí odejít, pak jistě nejsou v dostatečně vážné situaci. Naopak, je to doklad toho, že preferují země se štedřejším sociálním systémem, což dále podporují druhotné pohyby v rámci EU. Často citovaným a negativním příkladem se v tomto ohledu stal např. odchod rodiny, která do ČR přicestovala v rámci programu Nadačního fondu Generace 21.

Podle tohoto narativu lidé povětšinou nemají dostatečně legitimní důvody pro odchod ze svých zemí a jedná se proto o ekonomické migranty (narativ často operuje s dichotomní typologií uprchlík – ekonomický migrant). Jejich snaha dosáhnout Evropy je tak vnímána jako vypočítavá strategie, kdy migranti chtějí být z výtobytků evropské civilizace (zejm. ekonomický blahobyt či sociální stát), aniž se o ně zasloužili. Ekonomická migrace je fenoménem, který nespadá do klasického pojetí pomoci lidem v nouzi. Zásluhovost se ukazuje být klíčovou charakteristikou tohoto typu narativů – a jednou z klíčových evropských hodnot. Žadatelé o azyl se v tomto pojetí stávají nevděčnými osobami, které (stejně) pohrdají formou naší nabídnuté pomoci.

Častým argumentem v kontextu tohoto narativu je zdůrazňování skutečnosti, že pokud příchozí byli nespokojeni s režimy v zemích původu, měli proti nim bojovat tam. V tomto směru jsou uprchlíci portrétovaní jako vypočítaví lidé, kteří jdou na jedné straně za lepším a na druhé straně navíc zradili svou vlast. Překvapivě ani v rozhovorech, ani v televizních debatách se významně neobjevovala obava, že migranti představují ohrožení pro české občany na trhu práce. Dominantní obava byla spojena se zneužíváním sociálních dávek.

Klíčové symboly: mobilní telefony, mýtus blahobytu, odchody uprchlíků do Německa a obecně „vybíravost“ uprchlíků, nevydařená integrace křesťanských uprchlíků, zneužívání sociálního systému

Klíčové metafory: Evropa jako ráj, pečení holubi, černí pasažéři

Obavy: Primární čoučkou v tomto narativu je ta ekonomická. Tzv. uprchlíci jsou ve značném množství případů ekonomickými migranty, na jejichž příchod doplatíme. Stanou se zátěží pro sociální systémy evropských zemí a nezbydou nám peníze na jiné potřebné účely. Představy příchozích o životě v Evropě nebudou naplněny a hrozí, že ti se budou dále radikalizovat. Prohloubí to ještě více stávající sociální problémy ČR a bude to nespravedlivé vůči všem, kdo na tom sami nejsou dobře, ale aspoň trochu se snaží.

Citace respondentů:

„Nevím, dobře, je ve státě, kde se bojuje, už šest let nebo kolik to tam je. Mám šanci se odsud dostat, a když už se odsud dostanu, tak ať se dostanu do státu, kde se budu mít dobře. Což je ale podle mě proti tomu, kdyby se opravdu bál o život, tak pude i do Ománu nebo někam, kde bude bezpečí. To je vypočítavost.“

„Ty lidi jsou strašně špatně informovaní o tom, do čeho jdou, ... věří, že existuje někde nějaká země, která oplývá mlékem a strdím a že tam prostě je ráj na zemi a že tam lítají pečený holubi.“

„Se podívej na [uprchlíky, kteří přišli v rámci programu Generace 21]; ty nechtěli bejt tady, pak šli do Německa [...]. Proč nechtěli bejt tady, když jsou to uprchlíci?“

„Tam ještě navíc funguje ta věc, že když sem přijde člověk, tak zjistí, že to to tady není dobré a komunikuje se svými příbuznými, tak jim prostě lže a říká jim, že je to tady super, protože, já nevím, proč to je v povaze, ale tahle povaha.“

„Dvě třetiny je jich ekonomických migrantů, jedna třetina utíká opravdu před válkou a ty dvě třetiny – navíc tady maj ještě příbuzný a ty jim řeknou, jo, vono je tady dobře – chtějí jenom, přesně jak když utíkali cikáni do Anglie do Kanady... Cíleně voni vědí, kde ty sociální jistoty jsou, co kde co dostanou...“

„Proč chtějí všichni do Německa, jsou tam nějaký sociální jistoty že jo, nebo do Anglie...“

„Jestliže je tam teda válka, je to tam tak špatný a voni jdou někam do Evropy, ano, v pořádku, to беру, ale jestliže zjistí, že se jim to nelíbí v tej zemi a vracej se tam zpátky, tak to tam nemůže bejt tak špatný, když se tam vracej zpátky že jo.“

„Otázka druhá je, když je sem dostaneš, jestli tady vydržeš, jestli je za čtrnáct dní nebudou mít v Německu nebo ve Švédsku nebo někde.“

„Je to asi jenom o ekonomice, pokud se tomu státu přestane dařit, pokud začnou osekávat sociální dávky a všechno, tak pudou někam jinam.“

Souvislosti: V rozhovorech i analyzovaném mediálním diskurzu se možná překvapivě neobjevuje téma ohrožení Čechů uprchlíky/migranty (či cizinci) na pracovním trhu, navzdory tomu, že v politickém diskurzu ano. Jedná se nicméně o obavu, kterou podle výzkumů veřejného mínění sdílí přibližně 60 procent respondentů. Nejvíce se cizinců jako konkurence na trhu práce obávají lidé z menších a středních měst, lidé s nižším vzděláním a nezaměstnaní.

Češi na druhou stranu získáním práce ale podmiňují udělení azylu. Téměř dvě třetiny respondentů by souhlasilo s udělením azylu za podmínky, že by alespoň jeden z rodiny pracoval (z nabídnutých podmínek se z hlediska zvýšení přijetí uprchlíků jedná o druhou nejvýznamnější).

Téměř 22 procent respondentů se nejvíce obává, že na uprchlíky budou vynaloženy peníze, které by stát měl využít jinak (obava klesá s vyšším dosaženým vzděláním), což je srovnatelné s množstvím lidí, kteří se v této souvislosti nejvíce obávají narušení české kultury. S výrokem, že cizinci málo přispívají na sociální a zdravotní pojištění, a jsou tedy pro stát nevýhodní, souhlasí téměř 70 procent dotázaných.

Nejintenzivněji se s ním ztotožňují lidé nad 60 let, lidé s nižším vzděláním bez maturity, lidé ze středně velkých a menších měst (do 20 tisíc obyvatel), voliči ČSSD a lidé, kteří nebyli voliti.

Shrnutí skupinových narativů

Rozdělení narativů, které definují uprchlíky jako skupiny, jejich popis a hlavní rozdíly shrnuje následující tabulka.

Tabulka 1: Shrnutí narativů, které popisují uprchlíky jako skupinu

narativ	sub-narativy	dystopická verze budoucnosti	zdroj obav
skrytí teroristé	teroristé přicházející s uprchlickou vlnou	teroristické útoky v Evropě	bezpečnostní obavy – ohrožení zevnitř
civilizační hrozba	invaze muslimů do Evropy demografická proměna Evropy	střet civilizací, ve kterém neobstojíme islám dominuje Evropě (demograficky a politicky)	existenciální obavy (konec Evropy, jak ji známe) – ohrožení zvenčí
nepřizpůsobiví barbaři	anachronická kultura, vč. mocenského vztahu k ženám nemožnost integrace uzavřené komunity a kriminalita	vznik ghett a „no-go zón“ proměna naší společnosti (zejm. kulturní) konflikty v běžném soužití	kulturní odlišnost a nepřizpůsobivost
vypočítaví a nevděční	nerealistické představy o Evropě tzv. asylum-shopping a druhotné pohyby jako známka vypočítavosti uprchlíci jsou nevděční a nezasluhující si pomoc	přetížený evropský sociální stát	ekonomické obavy

5.2 Systémové narativy

Systémové narativy se primárně nevztahují k uprchlíkům/migrantům samotným (či jejich motivacím, vlastnostem a hrozbám, které z jejich příchodu plynou pro nás). Vztahují se k námi vnímaným možnostem tzv. uprchlickou/migrační krizi řešit, čímž nám mnohé odkrývá o tom, co si myslíme o „systému“, ve kterém operujeme, jeho možnostech a limitech (podmínkách a situaci v Evropě, jejich kapacitách, schopnostech, či selháních).

Narativ o „omezených možnostech“ představuje zrcadlově obrácenou logiku narativu o „vypočítavých a nevděčných“ uprchlících. Zatímco skupinový narativ vykresluje vypočítavého uprchlíka, **systémový narativ zrcadlově artikuluje představy mluvčích spojené s ekonomickými možnostmi a morální odpovědností evropských států**. Klíčový narativ o „neschopných institucích a odtržených elitách“ pak definuje zejména institucionální situaci evropských států. Je možné o něm přemýšlet jako o obráceném

narativu 1, 2 a 3 („skrytí teroristé“, „civilizační hrozba“, „nepřizpůsobiví barbaři“), resp. jako o představě o schopnostech a kapacitách Evropy se s nastalou, „krizovou“, situací vypořádat (o její odolnosti a houževnatosti z hlediska bezpečnosti, kultury, demografie, ekonomiky a institucí v kontextu širšího civilizačního střetu).

Systémové narativy přitom aktivně propojují tzv. uprchlickou/migrační krizi s dalšími debatami, které se v současné Evropě, ale i v ČR, odehrávají. Mluví jí často dávají do kontextu diskusí o dalších krizích: kvalitě vládnutí, evropské integraci či ekonomické krizi, ale i širší geopolitické situaci.

Narativ 5: Neschopné instituce a odtržené elity

Popis narativu: Tento narativ je charakteristický primárně svou nedůvěrou k politikům, vládním úředníkům a institucím veřejné správy (národní i unijní), včetně skepse ke spravedlivému dodržování práva (vnímaný dvojitý metr místy hraničící až s pozitivní diskriminací uprchlíků/migrantů) či efektivnosti policie, potažmo nedůvěrou jak k velkým ekonomickým zájmům (firmám), tak k neziskovým organizacím, které jsou vnímány jako zastánci další imigrace. Je úzce spojený s euroskeptickým pohledem na evropskou politiku a dosavadní snahy krizi řešit. Tzv. uprchlická/migrační krize je totiž vnímána především jako krize Evropské unie. Tomuto pohledu dominují obavy, že EU se s krizí nevypořádá (což dokazují nefunkční „pseudorešení“ jako např. kvóty), skepse zejména vůči Řecku a Turecku jako spolehlivým partnerům při řešení tzv. uprchlické/migrační krize a odsuzování kancléřky Merkelové a Německa za „pozvání“ miliónů uprchlíků do Evropy (do něhož se promítá i historická nedůvěra v Německo a jeho současnou vedoucí roli v EU). Ve své extrémnější podobě tento postoj nabývá v principu proti-americké a protizápadní podoby (viz historický vliv Západu na Blízký východ).

V tomto obraze se odráží také odpor vůči politické korektnosti, která zastírá, jak věci doopravdy jsou. Zvláště důležitými momenty jsou selhání multikulturalismu a související důraz na nacionální hodnoty. Příčina současné krize podle tohoto narativu tkví v nedostatečné ochraně hranic a příliš změkčilém či falešném postupu současných elit, které jsou uvězněny v režimu politické korektnosti, který neumí či záměrně nechce pojmenovat věci pravým jménem, odkrýt tím nepochybné selhání či hlubší zájmy a motivace. Jako alternativu postuluje větší izolacionismus jednotlivých zemí a zdůrazňuje národní odpovědnost a suverenitu. Přijímání uprchlíků je v tomto narativu spojeno s diktátem z Bruselu, zatímco národní zájem je automaticky spojován s nepřijímáním dalších příchozích.

Tento narativ zobrazuje politiky a experty (elity) jako odtržené od názorů obyčejných lidí, od reálné situace a realistických možností integrace. Extrémnější názory jsou spojené s představou, že sami politici EU, či jimi blízké firmy či organizace, mají na vzniku či alespoň pokračování masové migrace finanční či jiné zájmy. Podobně jako v narativu „skrytí teroristé“ je zde výrazně přítomný strach z terorismu z pohledu kapacit států spojený s kritikou politiky západoevropských států, které podceňují bezpečnost svých občanů (tajné služby Belgie a Francie o radikálech věděly, ale nic neudělaly, nezatkly je a ti pak spáchali teroristické útoky). Nedůvěra v politické instituce či neziskové organizace se pojí i s nedůvěrou k médiím, která podle tohoto narativu zatajují informace či referují o uprchlících pozitivně.

Základem argumentační struktury tohoto narativu je přesvědčení, že pokud státy nejsou schopny zaručit bezpečný a striktní průběh azylového řízení, funkční návratovou politiku a dostatečnou integraci azylantů, je lepší žádné uprchlíky nepřijímat.

Klíčové symboly: politická korektnost, selhání bezpečnostních služeb, nedostatečná integrace, mlčení médií o selháních integrace, selhání elit, naivita elit, nefunkčnost současných systémů opatření

Klíčové metafory: spiknutí elit, nový Mnichov, cenzura

Obavy: V tomto narativu jsou primární institucionální obavy. Současné instituce již nyní nejsou schopny si s přicházejícími uprchlíky poradit a hrozí, že se nepodaří příchozí integrovat.

Citace respondentů:

„V souvislosti s těmi útoky v Německu, které se snažily jak politické špičky, tak některá média ututlat, nemáte pocit, že se taková ta tolerance v Evropě mění v podlézání?“

„Tady na Silvestra se obtěžují německé ženy, německá policie k tomu mlčí, následně řekne německým ženám, že je není schopná bránit a následně proti lidem, kteří udělají demonstraci a nelíbí se jim to, použije vodní děla. To se na mě nezlobte, to vypovídá něco o tom, jací lidé nás v Evropské unii vedou.“

„Prezident, ten se s tím nemaže, ten to řekne tak... (lehký smích).“

„To je přesně, tady máme těch migrantů minimum, ale Belgie, Německo, Francie tam už jsou ty čtvrtě, kde se boje policajti.“

„Jak si myslíte, že do toho vstupuje Evropská unie a Německo?“ „Já si myslím, že jsou tam nějaký divný zájmy, protože jsou na ně nějak moc měkký...“

„Samozřejmě to rozpoutalo tu debatu o Evropě, kterým směrem vlastně chceme jít. [...] to jediný řešení je na tý nadnárodní úrovni a je velkou otázkou, jestli jsme v Evropě opravdu schopný obětovat nějakou část vlastní národní hrdosti [...] a postoupit rozhodování na vyšší úroveň, což ale zároveň souvisí s tím, že na evropský úrovni nejde, je to vidět na rozhodování, je to vidět na tématech, který vybíraj, že v současné době řešej, jestli sekačky maj mít limity nebo ne, což je absurdní, jde o výplod lidí, který vůbec netušej, jaký jsou vopravdoý problémy běžnejch lidí, protože tomu jsou tak vzdálený v tý slonovinový věži v Bruselu, že nejsou schopný efektivně řešit ani problémy. A bylo to vidět i na tý krizi s uprchlíkama, že kdo to realisticky řešil byla Angela Merkelová, ne [Juncker], ne předseda evropský komise, ne prezident EU, ty v podstatě nebyli vidět v tý komunikaci [...]“

„I my [ČR] jsme jim prodávali zbraně.“ „Všechno se to točí okolo peněz, je to všechno ekonomickéj zájem a zkraje se o tom bavíme - [uprchlíci] sem jdou z ekonomickýho zájmu, státy jim pomáhaj z ekonomickýho zájmu, i když jsou to třeba zbraně, ale pro ten stát je to ekonomickéj přínos, že jo.“

Souvislosti: V tomto směru určitá větší důvěra v elity a dodržování pravidel může vést ke zvyšování souhlasu s přijímáním uprchlíků. Zároveň nedůvěra v instituce obecně (nejenom v politiky, ale např. i v média, policii, armádu) může podporovat názor, že lidé zodpovědní za řešení současné situace ji neřeší a/nebo ji řeší ve prospěch někoho jiného, než jsou běžní lidé.

Přibližně čtvrtina respondentů by volila i extremisty, pokud by to byla záruka pro zastavení uprchlické vlny. V tomto smyslu se vyjadřují zejména lidé od 25 do 34 a od 55 do 64 let a spíše lidé ve velkých městech, nezaměstnaní a významněji než ostatní skupiny také podnikatelé. S tím naopak nesouhlasí téměř dvě třetiny lidí (zcela to odmítá 35 procent), především lidé středního věku a lidé nad 65 let, voliči Strany zelených, KDU-ČSL, KSČM a ČSSD. Více než polovina respondentů přitom souhlasí s tvrzením, že podpora extremistů roste, protože politici se nedostatečně věnují řešením. Tento názor nejvíce převládá ve velkých městech, mezi voliči Strany zelených a ODS. Z politických subjektů Češi v řešení otázek imigrace a přijímání uprchlíků nejvíce důvěřují vládním stranám. Na tradiční strany a politiky v řešení spoléhá více než polovina dotázaných, zejména lidé středního věku, vysokoškolsky vzdělaní, voliči zejména ČSSD, ODS, KSČM a TOP09. Důvěra v kompetence anti-imigračních stran je velmi slabá – oběma důvěřuje jen 17-18 procent obyvatel. Obecně lze říci, že nejvyšší skepsi k prezidentovi a vládním politikům vyjadřují lidé v mladším produktivním věku (v analyzovaných promluvách český prezident a vláda reprezentovali spíše ten „správný“ postoj, přičemž prezident Zeman byl vnímán jako obhájce „běžného občana“ proti elitám). Vzhledem k ostatním skupinám nebyly zjištěny významné rozdíly.

Narativ 6: Omezené možnosti

Popis narativu: Tento narativ vychází z předpokladu, že Evropa/EU (a tím spíše ČR) nemá zdroje pro všechny a je nutné definovat hranice pomoci a solidarity s uprchlíky. V tomto pragmaticky laděném narativu zaznívá obava z množství uprchlíků a komplexnosti situace, která není jasně časově ohraničená. V současné době po ekonomické krizi, kdy evropské státy musí přijímat úsporné rozpočty, Evropa nemá na to, aby poskytovala podporu takovému množství nově příchozích, jaké přišlo do Evropy v roce 2015.

Sekundárně se objevuje zpochybňování relevance konfliktů a zdůrazňování, že platit má ten, kdo nestabilitu na Blízkém východě a v Africe zavinil. Mluvčí často zdůrazňují roli amerického působení na Blízkém východě či nedostatečné zapojení bohatých muslimských států a další širší souvislosti. Zastánci tohoto narativu někdy preferují pomoc či intervenci v místě konfliktu. Částečně je tento narativ provázán s narativem „vypočítaví a nevďeční“, který popisuje ekonomické motivace uprchlíků a výrazně souvisí s již zmiňovaným konceptem „zásluhovosti“. Ten, kdo si přednostně zaslouží péči evropských států a sociálních systémů, jsou Evropané a vzhledem k tomu, že sami čelí mnoha problémům (viz odkazy na další krize, kterým EU čelí), nemohou se o své zdroje tolik dělit. Mluvčí tohoto narativu nemusí vždy stereotypizovat příchozí, ale soustředí se ve své argumentaci na sociální systém a jeho limity. V rámci tohoto narativu je solidarita často limitovaná pouze na evropský kulturní okruh.

Klíčové symboly: ekonomická krize v Evropě, rozpočtové škrty, omezená solidarita bohatých arabských zemí, americká politika

Klíčové metafory: Evropa jako oběť, omezené zdroje, „sami máme málo“, naivní sluníčkáři

Obavy: Vzhledem k množství uprchlíků a potřebě jejich integrace nebudou, také vinou důrazu na rozpočtové škrty, peníze na jiné účely, mj. „naše“, tedy české, potřebné. To je problematické také proto, že neumíme odhadnout budoucí vývoj – a všem pomoci nemůžeme.

Citace respondentů:

„My Arabům nic nedlužíme.“

„Ten [diskurz extrémních sluníčkářů] je úplně stejně pošahanej jako diskurz těch anti-islamistů. To jsou [...] takový ty podme otevřeně, všechny jako přijmeme. Já vůbec nechápu, proč ty lidi, asi v reakci na tu protiuprchlickou vlnu, se rozhodli, že budou zastávat opačnej extrém. Jenomže tím v podstatě čím dál víc polarizujou společnost, protože přes běžný racionální uvažování je to, co říkají úplně stejnej nesmysl jako u těch anti-uprchlíků. Pojdme všechny vítat s otevřenou náručí, to prostě nejde. Nemáme na to zdroje, není to možný. Nebo měly bysme na to zdroje, ale musel by člověk si ukousnout hodně ze svýho, což, to už říkal Machiavelli, že ti člověk snáz odpustí vraždu vlastní babičky, než to, že mu šáhneš na majetek.“

Souvislosti: Hlavní obavou jedné pětiny Čechů je, že peníze vynaložené na uprchlíky by měl stát využít jinak. Toho se více obávají lidé z velkých měst (nad 100.000 obyvatel), lidé spíše s nižším vzděláním a ve starším produktivním věku. Vzhledem k jiným socio-demografickým skupinám nebyly zjištěny významné rozdíly. Obecně platí, že respondenti odmítající přijetí uprchlíků rezolutněji, se zároveň častěji staví proti případnému spolufinancování nákladů na ochranu hranic a proti svým omezením při cestování do zahraničí. Lze tedy např. diskutovat o tom, nakolik to vyplývá z faktu, že opatření typu uzavření hranic, zrušení Schengenu a vystoupení z EU jsou kritiky imigrace často prezentována jako opatření s nulovým či nevyjádřeným finančním dopadem (ačkoli např. zrušení Shengenu by přitom podle německých odhadů evropské země stálo okolo 38 bilionů korun za deset let).

Shrnutí systémových narativů

Rozdělení systémových narativů, jejich popis a hlavní rozdíly shrnuje následující tabulka.

Tabulka 2: Shrnutí systémových narativů

narativ	sub-narativy	dystopická verze budoucnosti	zdroj obav
neschopné instituce a odtržené elity	odtržení elit od života běžných občanů byrokratizace EU neschopnost situaci efektivně řešit a chránit evropské občany pozitivní diskriminace skupiny vydělávající na současné situaci nedůvěra k médiím	negativní dopady na životy běžných lidí, rozpad stávajících společností, anarchie, zákon džungle (obavy spojené s narativy 1-3)	instituce nejsou schopny se vypořádat se současnou krizí zájmy elit se neprotínají se zájmy běžných občanů nejistota pramenící z neschopnosti ověřit/potvrdit si „pravdu“
omezené možnosti	nepřiměřené množství uprchlíků přijímání pouze kulturně blízkých uprchlíků peníze budou chybět jinde náklady by měli nést ti, kteří za situaci mohou	přetížený evropský sociální stát	ekonomické obavy z neudržitelnosti situace

5.3 Vztahy mezi narativy

Přestože tato zpráva prezentuje jednotlivé narativy izolovaně, spíše než jako šest jasně oddělených „příběhů“ o uprchlictví/migraci je potřeba je vnímat jako jakési výraznější a ve výpovědích pravidelněji se objevující spletnice obrazů uprchlické krize. Cílem naší práce bylo popsat ty hlavní z obrazů, které se v jakémsi společném českém povědomí, lze-li to tak říci, objevují především. Pokud se nám to podařilo, měly by tyto narativy vytyčovat **hlavní aspekty jednoho širšího obrazu uprchlické/migrační problematiky v českém prostředí**, jímž se významně prolíná téma islámu jako symbol pro odlišnost. Jak jsme předeslali v úvodu, tento celkový obraz se nevyhnutelně vyznačuje vnitřními nekonzistencemi. Jednotlivé obrazy však spolu zásadně souvisí.

V praxi bývají mluvčími propojeny do narativu jediného (s různým, subjektivním důrazem). Nejsou tedy konkurenční; vzájemně se doplňují, posilují a rozvíjejí. Jeden může vyústit v druhý: například vypočítaví uprchlíci přijdou do Evropy, kde jejich představy nebudou naplněny a budou se radikalizovat, protože vinou kombinace odlišné kultury a neschopnosti evropských institucí nebude možné je integrovat do běžné společnosti. Obavy z uprchlíků jako skupiny mohou být **multiplikovány** systémovými narativy. **Obraz neschopných institucí a odtržených elit tak často posiluje** představu o úspěšnosti do Evropy pronikavších teroristů, naší neschopnosti konkurovat rozpínavé islámské civilizaci, či zabezpečit bezproblémové soužití s lidmi s jiným kulturním pozadím. Narativ o našich omezených možnostech pak

nevyhnutelně ústí v debatu o tom, kde leží hranice naší solidarity a jak je určit. Čím omezenější zdroje, tím užší hranice. Přesvědčení o omezených možnostech tak jde ruku v ruce s vyobrazením uprchlíků/migrantů jako těch, kteří si naši pomoc nezasluhují (narativ „vypočítaví a nevděční“).

Jeden z možných způsobů provázání hlavních obrazů – a jejich vzájemného posilování – ukazuje následující diagram (viz níže).

Narativ o našich „**omezených možnostech**“ definuje primárně vztah evropských zemí k zemím původu a vysvětluje, proč se Evropa nemusí či nemá angažovat v přijímání uprchlíků (a pomoci obecně), či pouze do určité míry. Zároveň je výrazně ovlivněn i narativem o „**neschopných institucích a odtržených elitách**“, od něhož se i ostatní narativy odvíjí více než od jiných. Ten popisuje primárně situaci v hostitelských evropských zemích, ale zároveň nabízí vysvětlení (dalších - mocenských) motivů (domácích i zahraničních) politických sil s anti-imigračním postojem: obraz neschopnosti a nezodpovědnosti stávajících elit souvisí s potřebou jejich výměny někým schopnějším a zodpovědnějším – náhradními elitami loajálními k zájmům většiny lidí. A (i mimo téma migrace) více populisticky, autoritářsky a nacionalisticky laděným politickým silám se pak daří lépe ve slabší EU či dokonce mimo EU.

Narativy vyobrazující uprchlíky/migranty samotné jsou rovněž ve vzájemné interakci. Zatímco narativ o „**vypočítavých a nevděčných**“ uprchlících zdůrazňuje spíše motivy příchodu, narativ o uprchlících jako „**nepřízřusobivých barbarech**“ a „**civilizační hrozbě**“ definuje spíše jejich charakter (ale zejména narativ o „civilizační hrozbě“ nám toho zároveň říká mnoho o nás, tedy jak je vnímána jakási konkurenceschopnost naší evropské/české společnosti). Vzájemná interakce těchto narativů by pak opět do značné míry mohla být ovlivněna tím, jak jednotliví mluvčí přistupují k institucím a elitám. Čím menší důvěra v ně, tím pravděpodobnější vyhocenější vnímání hrozeb, které pro mluvčí, resp. nás všechny (ať už ČR nebo Evropu/EU) uprchlíci/migranti představují.

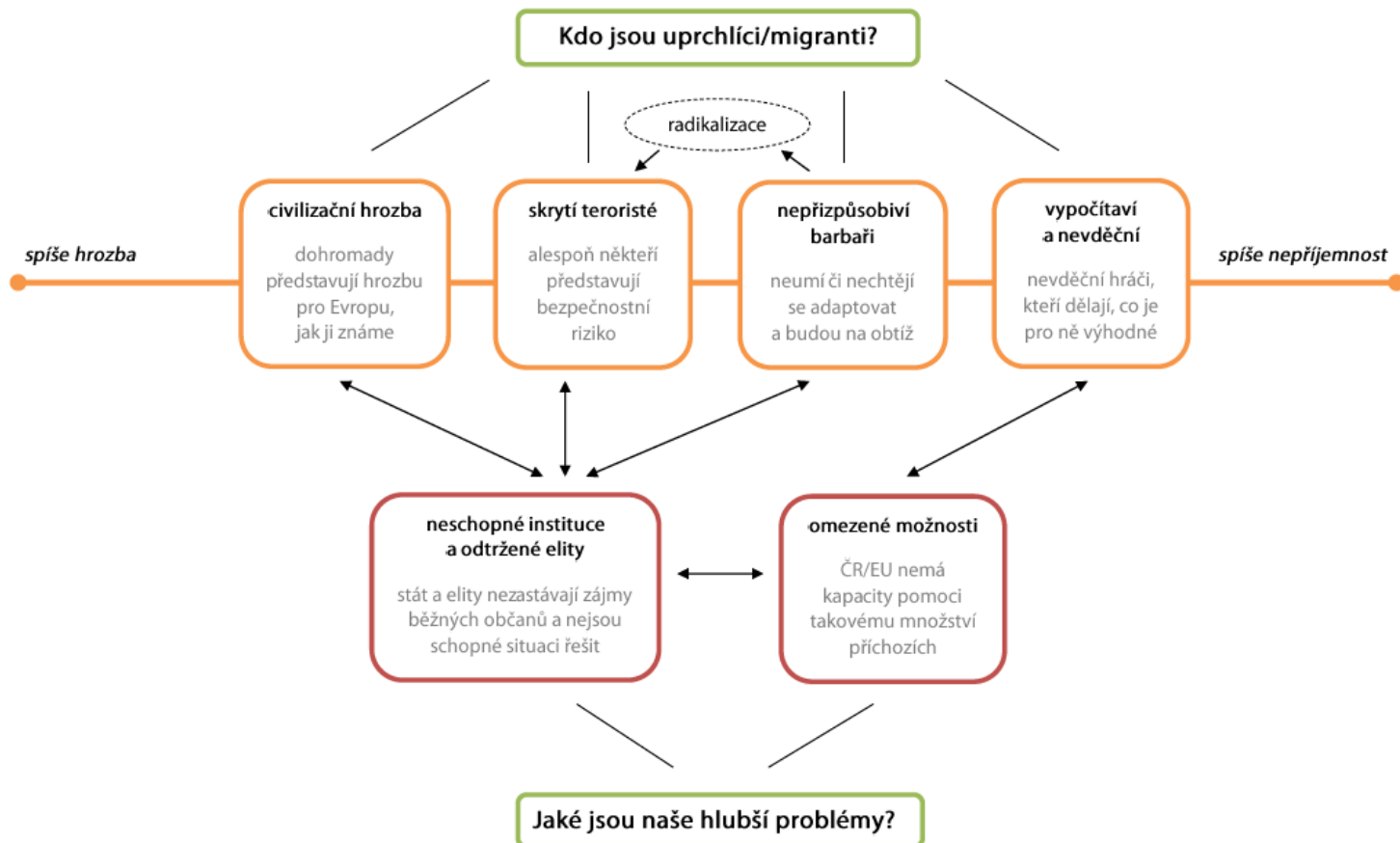
Jednotlivé skupinové narativy si lze představit na škále popisující míru hrozby, kterou příchozí představují, resp. míru, do které příchozí naruší život u nás (viz škála „spíše hrozba - spíše nepříjemnost“). Narativy nacházející se spíše u pólu hrozby můžeme rozlišit podle toho, zda **hrozbu představují příchozí jako celek** pro Evropu jako celek (narativ „civilizační hrozba“), či zda se jedná o bezpečnostní riziko, které představují pouze **někteří jednotlivci** (narativ „skrytí teroristé“). To poukazuje na důležitý aspekt, **míru generalizace**: např. narativ „civilizační hrozba“ ze své podstaty vykazuje menší míru rozlišování mezi příchozími a má tendenci spíše k dehumanizaci. Na druhé straně lze popsat narativy více heterogenní, nuancované, prokreslené – a zároveň často méně dehumanizující. Je však třeba podotknout, že někteří mluvčí často významně generalizují i u těchto obrazů („všichni nebo většina příchozích jsou teroristé/nepřízřusobiví babaři/vypočítaví a nevděční“). Různou míru generalizace tak možné lze sledovat napříč všemi skupinovými narativy.

U skupinových narativů, které popisují uprchlíky/migranty spíše jako nepříjemnost, či komplikaci pro „nás“, než jako existenciální či bezpečnostní hrozbu, je hlavní zejména tendence zdůrazňovat jejich **zásadní odlišnost, která není kompatibilní s našim způsobem života** na straně jedné (narativ „nepřízřusobiví barbaři“) a jejich **nerealistické představy a racionální kalkulace, s důrazem na princip zásluhovosti** (narativ „vypočítaví a nevděční“) na straně druhé. U těchto narativů ovšem migrace často představuje **hrozbu pro další oblasti** života – zejména naši kulturu a poklidné soužití (narativ „nepřízřusobiví barbaři“) a oblast ekonomiky či sociálního státu (narativ „vypočítaví a nevděční“).

Mezi mluvčími je navíc často sdílená představa, že vinou zklamání ze skutečné situace v Evropě mohou příchozí ztratit **vůli se přizpůsobit** (komplikace pro společné soužití), či se dokonce **radikalizovat** (větší bezpečnostní riziko). To by na škále „spíše hrozba - spíše nepříjemnost“ znamenalo posun směrem doleva, směrem k vyššímu bezpečnostnímu riziku a porozumění migraci spíše jako hrozbě.

V jednotlivých promluvách jsou obrazy o uprchlících/migrantech „namíchaný“ v různých obměnách a v různém poměru. Zejména narativy „civilizační hrozba“, „skrytí teroristé“ a „nepřizpůsobiví barbaři“ jsou však pravděpodobně **posilovány systémovými obrazy nedůvěryhodných institucí**, které svou neschopností či nezájmem zajistit integraci příchozích přispívají k nespokojenosti a radikalizaci příchozích a zároveň stojí za neschopností evropských států efektivně bojovat proti islámskému nebezpečí jako takovému a odhalovat teroristické sítě – čímž dále **posilují obavy z uprchlíků/migrantů**.

Diagram 1: Shrnutí možných vztahů mezi narativy

6. Shrnutí, interpretace a doporučení

6.1 Záměr

Cílem výzkumu, který sloužil jako hlavní vstup pro tuto zprávu, bylo **lépe porozumět dominantnímu vnímání uprchlické/migrační problematiky v českém prostředí** jako prvnímu kroku k možnému přerámování migrační otázky – takovému, které by otevíralo cestu k otevřenější diskusi o možných řešeních a tolik nenabíhalo uzavírání české společnosti. Jako velkou příležitost, ale zároveň také riziko, pro změnu na poli migračního diskurzu v tomto ohledu vnímáme zejména **skupinu tzv. obávajícího se středu**, tzn. lidí, kteří na toto téma nemají jasně vyhraněný či stabilní názor a kterých by mohlo být, přes vysoce vyhraněný mediální obraz, až kolem 60 procent. Proto jsme se pokusili zmapovat hlavní obrazy (narativy) související s uprchlickou/migrační otázkou a lépe pochopit jejich vzájemné souvislosti. U každého z těchto narativů jsme popsali jeho základní logiku, klíčové postavy, argumenty, symboly a metafory, širší souvislosti a ilustrovali jej citacemi respondentů. V neposlední řadě jsme se věnovali obavám, kolem kterých se jednotlivé narativy točí, ať už více či méně explicitně. Že se jedná o narativy **spíše anti-uprchlické/migrační** se odvíjí od našeho zaměření na obrazy, které veřejnou debatou – a emocemi – hýbou především.

6.2 Shrnutí hlavních zjištění

- Narativy popsané v této zprávě zprostředkovávají bližší pohled na důležité aspekty otázky migrace a uprchlictví, tak, jak je vnímají lidé, jejichž promluvy jsme analyzovali. Bude ještě potřeba je nadále upřesňovat (a např. doplnit o pro-uprchlické/migrační obrazy), je ale možné je chápat jako předběžné **základní orientační body** pro lepší porozumění diskurzivního terénu kolem tématu migrace a uprchlictví. Jejich společným jmenovatelem se jeví být vnímání současné situace jako **bezprecedentní, vyhrocené a nezvládané krize**, tedy obava z její neudržitelnosti. Jednotlivé narativy také vyjevují **obavy**, které v souvislosti s tématem migrace a uprchlictvím lidé vnímají. Stojí za zmínku, že velká část těchto obav se soustředí kolem **symbolu islámu**, důležitého bodu, ke kterému se mnoho významů přítomných v narativech stáčí a sbíhá.
- I když to pohled na současnou debatu nenaznačuje, velká část české společnosti na otázku uprchlictví/migrace **nemá vyhraněný názor**, ale pouze chová nějaké, často neurčité, obavy. Při stanovení jistých podmínek se např. míra ochoty respondentů přijímat uprchlíky významně zvyšuje. Lze tak usuzovat, že obavy a anti-uprchlické/migrační postoje lze zmírňovat **posunem debaty do konkrétnější roviny** – srozumitelnější diskuzí o konkrétních opatřeních a politikách, které reagují na dílčí výzvy či nejistoty.
- V pozadí promluv ale **prosvítají také další, hlubší obavy**, které nutně nesouvisí přímo s migrací. Ty do určité míry zprostředkovává narativ o „neschopných institucích a odtržených elitách“, které jsou nekompetentní a mimo kontakt s obyčejnými lidmi a jejich starostmi. Obavy v jeho jádru pravděpodobně posilují konkrétnější obavy, které s migrací souvisí bezprostředněji.
- Eroze této základní důvěry, že „systém funguje pro mě“ je alarmující zejména po událostech let 2015 a 2016, které vyjevily slabiny fungování západních liberálních demokracií a hlubší trhliny v jejich společnostech. Je proto potřeba pokusit se **lépe porozumět problémům, které bublají pod povrchem** tématu migrace a adekvátně na ně reagovat – hledat řešení, která by přispěla k posilování důvěry lidí v základní instituce demokratického života, v neposlední řadě například důrazem na lepší komunikaci. Pozornost bychom měli upřít k názorově nevyhraněnému

„obávajícímu se středu“: kdo je tato početná skupina a které charakteristiky ji spojují? Tradiční socioekonomické proměnné nám toho nedokáží příliš vysvětlit a je proto třeba hledat a testovat další faktory.

6.3 Hlavní narativy a co je spojuje

Skupinové narativy

Narativ o „**skrytých teroristech**“ relativně silně rozlišuje mezi přicházejícími migranty/uprchlíky. Explicitně připouští, že řada z nich je skutečně v tíživé situaci a připisuje jim určitou oprávněnost žádání o azyl, ale zdůrazňuje riziko zneužití této situace teroristickými skupinami, které budou pronikat do Evropy společně s uprchlíky. Hlavní obavou je nemožnost teroristické skupiny odhalovat, přičemž bezpečnost evropských občanů staví nad humanitární důvody poskytování azylu.

Narativ postulující „**civilizační hrozbu**“ ze strany příchozích vidí především konflikt mezi islámem a Evropou. Klíčovou je vnímaná snaha islámu o dominanci a definice konfliktu ve stylu „buď a nebo“, ze kterého může vzejít pouze jeden vítěz. Tento narativ zdůrazňuje bezpečnostní rizika a obavy o ohrožení Evropy jako celku.

Narativ o „**nepřizpůsobivých barbarech**“ vidí jádro problému v zaostalosti a anachroničnosti islámských společností a jejich neslučitelnosti s naším, evropským způsobem života. Klíčovým symbolem tohoto narativu je vztah islámu k ženám. Muslimským uprchlíkům je připisována pudovost a skupinová soudržnost. Tento narativ je také živěn informacemi o západoevropských zemích. Ve snaze zprostředkovat své obavy ze současné tzv. uprchlické/migrační krize využívá tento narativ analogie s příběhem o nevydařené integraci Romů v České republice. Klíčovou obavou je přesvědčení, že uprchlíky není možné integrovat a budou obtěžovat své okolí.

Narativ o „**vypočítavých a nevděčných**“ uprchlících staví na přesvědčení o ekonomickém kalkulu příchozích, kteří neodcházejí z důvodu perzekuce či válečných útrap, ale s vidinou dobrého života v Evropě. Je vystavěn zejména kolem vybíravosti uprchlíků, kteří si země, ve kterých se hlásí o azyl, vybírají podle štědrosti sociálního systému. Jedná se o novou paralelu k tzv. asylum shoppingu (popisující stav, ve kterém si žadatelé o azyl vybírají stát registrace za účelem zvýšení svých šancí na udělení azylu). Hlavní obavou je tedy strach z nepřiměřené zátěže pro sociální stát.

Systémové narativy

Narativ o „**neschopných institucích a odtržených elitách**“ neproblematizuje uprchlíky jako takové, ale podobu současného politického systému. Zastánci tohoto narativu jednak nedůvěřují politickým a správním institucím, ale ani soukromým firmám, nestátním neziskovým organizacím a médiím, jejichž zájmy se nepřekrývají se zájmy „obyčejných lidí“. Tento narativ je živěn jednak dílčími příběhy o neschopnosti českého státu či EU, ale také obecnou skepsí a nedůvěrou k politickým institucím. V oblasti tzv. uprchlické/migrační krize je jeho terčem především politická korektnost a selhání multikulturalismu. Tyto pojmy jsou velmi silně spojeny se skupinami, kterým mluví nedůvěřují.

Narativ o „**omezených možnostech**“ zpochybňuje legitimitu angažmá evropských zemí v problémech Blízkého východu. Evropa s těmito problémy nemá co do činění a případně je vnímána jako jejich oběť. Mluvíci zdůrazňují, že Evropa nemá ekonomické zdroje pro pomoc všem uprchlíkům. Často nerealisticky nadhodnocují náklady na pomoc uprchlíkům a podhodnocují náklady na důsledné kontroly a uzavření hranic.

Migrace jako hrozba: obavy v jádrech narativů

Narativy popsané v této zprávě nestojí odděleně, ale zásadně spolu **vzájemně souvisí**. Společně utvářejí hlavní z prvků celkového obrazu o tzv. uprchlické/migrační krizi a uprchlících převažující v české společnosti (tento celkový obraz obsahuje také další dílčí obrazy, které jsme v této zprávě nepopsali, a to včetně těch, které podporují pro-imigrační postoje). Jednotlivé narativy tedy nejsou samostatně stojící, ale vzájemně se prolínají, doplňují a, zejména pokud jsou v souladu jeden s druhým, vzájemně se posilují. Systémový narativ neschopných institucí a održčených elit s vysokou mírou pravděpodobnosti posiluje narativy postulující migranty/uprchlíky jako vnitřní, či vnější bezpečnostní a kulturní riziko; systémový narativ o omezených možnostech se pak vzájemně posiluje s narativem vyobrazujícím příchozí jako vypočítavé a nevděčné aktéry. Jednotlivé obrazy sice nejsou neměnné, ale vzhledem ke své roli ve všeobecném povědomí nepochybně **ovlivňují interpretaci jak minulých, tak nových událostí**.

V současné době je téma migrace rámováno tzv. uprchlickou/migrační krizí, která významně ovlivňuje jeho vnímání širokou veřejností. Posiluje totiž vykreslování situace coby bezprecedentní, vyhrocené a nezvládané krize. **Rámování současné situace jako krize** – rozhodujícího obratu, průlomu či momentu zřetelné nerovnováhy – posilovaly zejména odkazy na velké, či nezvladatelné množství příchozích, ale také vnímané (nejen) bezpečnostní riziko, kulturní nekompatibilitu, nevybavenost Evropy se s nastalou situací vypořádat. Velmi často je mluvčími **spojována s dalšími „krizemi“**, jako jsou ekonomická krize či krize EU. Ty mohou dále umocňovat vnímání současné situace jako problematické (zejména skrze neschopnost současných institucí se s těmito na sebe se vršícími krizemi vypořádat, viz narativ „neschopné instituce a održčené elity“). Na druhou stranu by se dalo spekulovat, že diskurzivní nastolování další, tentokrát tzv. uprchlické/migrační „krize“ může přispívat ke „krizové inflaci“, a urgenci této situace naopak oslabovat.

Výjimečnost této situace nicméně dále podtrhávají jak **sekuritizační tendence** v rovině tvorby veřejných politik (explicitní propojování migrace s rizikem terorismu, opatření kladoucí důraz na ochranu hranic, boj s nelegální migrací a pašeráky, podtržené institucionálním ukotvením bezpečnostního přístupu k migraci v politikách EU, apod.), tak jejich zrcadlení v rovině jazyka (výběr slovníku zdůrazňující vojenskou/bezpečnostní terminologii, jako jsou války, boje, apod.). V jádru tohoto přístupu stojí **pojetí migrace jako hrozby**. To ovšem není dané, ani nevyhnutelné. Je proto třeba důkladně **zvažovat náklady**, které tento přístup obnáší.

Teoretici sekuritizace upozorňují, že bezpečnostní rámování témat vytváří tlak na rychlá řešení a **zmenšuje prostor pro otevřenou politickou diskuzi**. Když se určité téma stává hrozbou pro naši bezpečnost, značně se navíc zužují možnosti, jak na něj reagovat. Výsledkem bývají často **jednostranná, převážně bezpečnostní – a tedy spíše reaktivní a krátkodobá – opatření**. Pokud je migrace hrozbou pro naši kulturu a poklidné soužití (obavy v jádru narativu 3), udržitelnost sociálního systému a veřejných financí (obavy v jádru narativů 4 a 6), bezpečnost státu/občanů (obavy v jádru narativu 1) – či dokonce Evropu/ČR jako takovou (obavy v jádru narativu 2), naše odpověď vcelku pochopitelně nemůže počítat s větší otevřeností vůči migraci. A to zejména ne za situace, kdy občané mají velice nízké mínění o dlouhodobé schopnosti naší společnosti a jejích institucí se se současnou situací vypořádat (obavy v jádru narativu 5). Pokud je migrace pojímána převážně jako riziko, či hrozba, lze k ní jen složitě přistupovat jinak, např. jako k fenoménu, který přináší významné příležitosti (pro naši kulturu a společnost, či ekonomiku). Pak **přestože Strategie migrační politiky ČR například počítá s rozšiřováním možností legální migrace podle potřeb českého pracovního trhu, polarizovaná debata o migraci tuto možnost prakticky velmi komplikuje**.

Na druhou stranu, i v době vrcholící krize ke konci roku 2015 česká veřejnost tématu imigrace a poskytování azylu co do důležitosti nadřazovala tradiční socioekonomická témata či stav veřejných služeb, ale také životní prostředí. Jak je možné odhadovat ze způsobu, jakým téma migrace a uprchlictví

hnulo veřejným životem v posledních dvou letech, lze očekávat, že ve veřejném životě bude rezonovat dál. Obav, které probouzí, by mohly využít zejména **politické subjekty, které se vymezují vůči tradičnímu způsobu „dělání politiky“ a reagují na hlubší nespokojenost a frustrace české společnosti.**

Islám: mocný symbol

Vedle rámování současné migrační situace jako bezprostřední a bezprecedentní krize je u skupinových narativů možné popsat další hlavní parametry. Zejména se jedná o **roli islámu**, tzn. zda islám a obrazy, které se s ním pojí, v narativu fungují jako stěžejní téma, či ne: Je uprchlík/migrant vnímán především v kontextu všech nábožensko-kulturních významů, které si mluvčí s islámem spojují? Tento aspekt je zásadní zejm. u narativů „skrytí teroristé“ a „civilizační hrozba“, ale může fungovat také jako metafora pro jinakost (až barbarství) u narativu „nepřízpůsobiví barbaři.“ Vzhledem k tomu, že téma islámu funguje jako jeden z nejvýznamnějších parametrů migračního diskurzu, je vcelku zajímavé zjištění, že míru akceptace uprchlíků ze všech nabízených faktorů nejméně (pouze 44 procent) zvyšuje právě podmínka, že přijatí uprchlíci nebudou muslimové. Významně kontrastuje se silnou tendencí příchozí automaticky asociovat s islámem. Pouze pro 19 procent dotázaných je hlavní obavou kulturní ohrožení, kdežto pro více než 40 procent lidí je hlavním zdrojem obav snížení bezpečnosti v ČR. Zda a jak tyto obavy v myslích respondentů souvisí právě s islámem je ale těžké odhadovat.

Druhou důležitou dimenzí skupinových narativů je otázka **přízpůsobivosti** (vyjevuje se zejména v narativu „nepřízpůsobiví barbaři“). Pokud obava mluvčích z možnosti, že se příchozí nepřizpůsobí našemu způsobu života není výrazná, pak je zřejmá zejména tendence zdůrazňovat jejich nerealistické představy a racionální kalkulace, s důrazem na princip **zásluhovosti** (ten je klíčový v narativu „vypočítaví a nevděční“). Ačkoliv je potřeba zvažovat limity sociálního státu, přílišné posilování paradigmatu nedostatku může dlouhodobě posilovat tlak na zužování hranic solidarity – a mít negativní dopad na soudržnost české společnosti.

Na druhou stranu, navzdory této kategorizaci se jeví, že motiv islámu v narativech neslouží pouze jako kulturní či náboženské označení, ale jako zkratka, která migrantům/uprchlíkům připisuje různé další negativní charakteristiky. Vedle zobrazování příchozích jako nebezpečných radikálů, kde se propojení s islámem vzhledem k současnému mediálnímu kontextu nabízí, pravděpodobně obraz muslima (definovaného ne pouze nábožensky, ale širěji) stojí také v pozadí obrazů migrantů jako sociálně nekompatibilních a nepřizpůsobivých lidí, ačkoliv např. narativ o „vypočítavých a nevděčných“ s obrazem muslima explicitně neoperuje. **Islám tedy může fungovat jako symbol, který svým způsobem integruje všechny hlavní kategorie obav** a de facto funguje jako zkratka pro migranta jako „toho nechtěného jiného“. Toto propojení by mohlo fungovat např. přes obraz uprchlíka/migranta jako nekulturního barbara s charakteristikami, které jsou muslimům často připisovány (pudovost, krutost, sexuální obtěžování, přepadení, kriminalita), ale které nepopisují výlučně je. Je proto otázkou, zda formálně nemuslimský charakter např. uprchlíků z Nigérie a Eritrey, z nichž v současné době přichází nejvíce do přetížené Itálie, by byl „polehčující okolností“ pro větší míru relokační uprchlíků z Itálie do ČR.

6.4 Za tématem migrace: další neověřené faktory

Migrace se, zejména v posledních dvou letech, vyjevila jako téma na české scéně nové a **nečekaně třaskavé**. Pociťovaná důležitost tématu se však mezi potenciálními voliči jednotlivých stran liší a mění. Varovnou je hlavně **možná proměna orientace voličů tradičních stran**. Utlumení proudu uprchlíků do Evropy prostřednictvím dohody EU s Tureckem jistě nelze považovat za bezchybné, stabilní a dlouhodobé, či humanitární řešení, podobně, jako neexistuje zatím uspokojivé řešení pro pohyb velkého

množství lidí přes další části Středozevního moře, zejména směrem z Libye do EU. Nic navíc nenasvědčuje tomu, že v následujících dekádách ubude důvodů pro přesouvání většího počtu lidí z Afriky, Blízkého a Středního východu za bezpečím či perspektivou kvalitnějšího života. Ačkoliv EU i členské státy podnikají kroky pro to, aby se tak nestalo, **vypjatá situace z roku 2015 se může opakovat.**

Ještě důležitější **politický potenciál tématu imigrace** však naznačují zejména analýzy voličů brexitu a vítězství Donalda Trumpa v amerických prezidentských volbách. Nabízejí další interpretace popsaného rámce „bezprecedentní, vyhrocené a nezvládané krize“. Totiž odhalení, že zejména mezi západní střední třídou nejspíš bobtná **řada hlubších problémů**, které tzv. uprchlická/migrační krize odhalila nebo prohloubila, ale které primárně s migrací a uprchlictvím nemusí souviset.

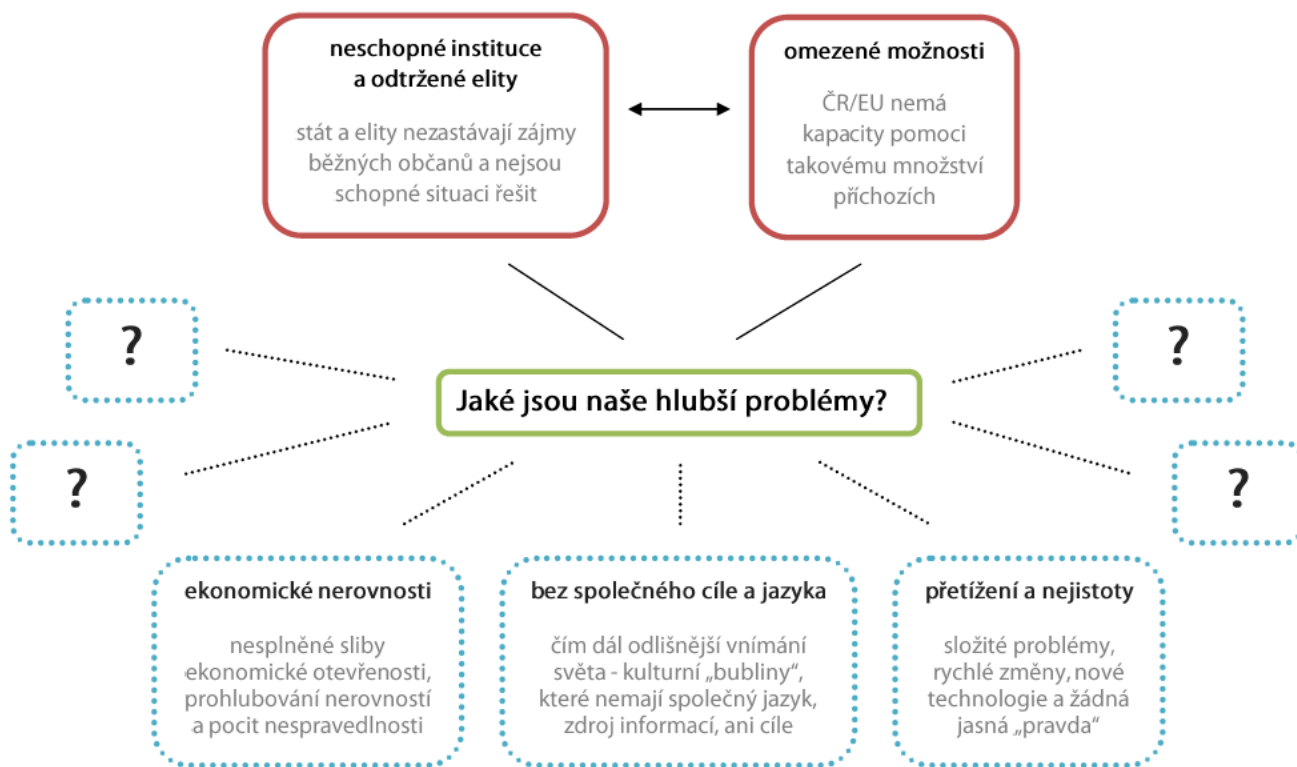
Například Williams ve svém komentáři k americkým prezidentským volbám nabízí interpretaci, která by mohla být vodítkem pro osvětlení vítězství D. Trumpa. Popisuje možné důvody, proč jej volila dělnická třída, přičemž se zaměřuje hlavně na bílé muže. Připomíná, že v USA demokratická strana **dlouhodobě nepřichází s řešením jejich problémů** v oblasti ekonomiky (odliv pracovních míst v důsledku obchodních dohod, vylidňování venkova, apod.) a místo toho všemožně podporuje chudé – a to právě na jejich úkor. Místo toho se příliš zabývá pro ně vzdálenými „kulturními“, resp. sociálními „pseudo-tématy“. Tyto ekonomické (pro tento segment společnosti zásadní) argumenty jsou navíc rámovány **kulturními rozdíly mezi společenskými vrstvami**, které se v poslední volbě amerického prezidenta nejspíš vyjevily jako ty rozhodující. Ve světle Trumpovy réoriky připomíná hodnoty a postoje této skupiny: étos tvrdé práce, přímocíarost, sen mít a řídit vlastní byznys, komfortně žít a fungovat „mezi svými“; despekt k nepřímým a neupřímým profesionálům (jako jsou doktoři a právníci), ale i chudým (zejména nepracujícím, kteří toho v životě příliš nedokázali), který se snoubí s respektem k bohatým, ale spíše vlastními silami vypracovaným lidem; tradičněji vnímanou roli mužů a žen a oceňování schopnosti zajistit svou rodinu (Williams, 2016).

S návratem do českého prostředí tyto kulturní rozdíly jistě připomínají z mnoha stran živenou **propast mezi „sluníčkáři“, příp. „pražskou kavárnou“** (která může sloužit jako symbol pro „odtrženou elitu“, viz narativ „neschopné instituce a odtržené elity“) **a těmi ostatními, obyčejnými lidmi** – většinou (či v podání prezidenta Zemana „dolních deseti milionů“). Lze odhadovat, že podobně jako u amerického voličstva mohou také pod povrchem české debaty o migraci **bublat hlubší problémy, kterými se standardní politické strany dlouhodobě nezabývají.** Navzdory ekonomickému růstu a vysoké zaměstnanosti posledních let v ČR, „velké skupiny zůstávají stranou“ liberalizace, globalizace a výhod z nich plynoucích (Císař a Prokop, 2016). V nepříznivé ekonomické situaci je uzamyká nízká mezigenerační mobilita a ohrožení chudobou se, zejména kvůli vzdělávacímu systému, ve značné části populace dědí. Císař a Prokop upozorňují na situaci „zapomenutého zbytku“, který zůstává stranou výhod otevřeného světa: „Cožpak se lze divit tomu, že z pohledu těch, kdo ve společnosti stagnují či trápí, Trump nebo Zeman nelžou více než ti, kteří slibují globalizační výnosy, které ale nikdy nepřijdou?“, ptají se (Císař a Prokop, 2016). Že se k tématu migrace a uprchlictví stavějí negativněji a s větší obavou právě lidé se spíše nižším vzděláním a nezaměstnaní potvrzují také průzkumy veřejného mínění.

Mnohá vysvětlení Brexitu, či úspěchu D. Trumpa v USA staví na **ekonomické perspektivě** – točí se např. kolem nerovného rozdělení výtobytků globalizace v západních společnostech. Procesy, které ústí v odmítání uprchlíků, se ale mohou odehrávat v rovině jednotlivců. Jedno z takových vysvětlení poukazuje na **roli osobnostních psychologických charakteristik.** Relevantním může být například sklon k autoritářství aktivovaný například pocitem ohrožení vlastního morálního řádu, tj. ohrožení vlastní skupiny, jejího způsobu života a hodnot, které může spouštět právě obava z „přílivu“ velkého množství *cizinců*. Podle tohoto vysvětlení razantní odmítání „cizího“ nezpůsobuje rasismus, ani materiální obavy. Jedná se spíše o obranný mechanismus, jehož kořeny leží v psychologii morálky (Haidt, 2016). Takové vysvětlení nutně vrací naši pozornost k narativům o „civilizační hrozbě“ a „nepřizpůsobivých barbarech“

popsaným v této zprávě. V popsanych narativech lze ale také nalézt stopy např. tzv. ontologické nejistoty, popsané Anthonyem Giddensem (1990), kdy jsou obavy lidí vyvolány jejich pocitem **neporozumění současnému světu** a pocitem **ohrožení světa tak, jak ho v současnosti znají a zakoušejí**. Podobné problémy (s orientací v komplexních problémech, zpracováváním informací, s nalezením smyslu, či jisté míry kontroly nad vlastním životem atp.) popisuje řada sociologů a především sociálních psychologů (např. salutogeneze popsaná Aaronem Antonovskym).

Diagram 2: Jaké faktory mohou ovlivňovat hlubší problémy společnosti?

6.5 Jak rozuzlit spletenec faktorů

Jen dvě pětiny populace mají v otázce (ne)přijímání uprchlíků pevný a jednoznačný názor (ať už pro či proti). Zbývá část společnosti, kterou označujeme jako „obávající se střed“, své názory mění v závislosti na okolnostech (či různých podmínkách), anebo tématu (alespoň zatím) nepřikládá velkou důležitost. Rekrutují se především z chudších, méně vzdělaných a starších lidí mimo větší města. Nejen riziko, že se situace, kdy do Evropy přicházelo velké množství lidí, **v nějaké podobě opět vrátí**, ale též poslední politický vývoj v řadě nejen postkomunistických, ale také vyspělých západních zemí (Rakousko, Francie, Velká Británie, USA) naznačují, že **nejistotám, obavám, či frustracím této početné skupiny je třeba se aktivně věnovat**.

Výzkum ukazuje, že radikální politické strany mají v ČR zatím omezenou podporu. Otázkou ovšem je, zda jejich větším vlivem na „obávající se střed“ nemůže dojít jak k posílení radikálních stran (Rakousko), tak k určitému posunu politických stran hlavního proudu směrem k vyhocenějším postojům (Francie), tedy k posunu celého politického spektra (Maďarsko a další země V4). Pokud tomu chceme předejít, je třeba pocity a problémy „obávajícího se středu“ efektivně reflektovat a učinit je **předmětem konstruktivní veřejné debaty**. V prvé řadě jim ovšem potřebujeme mnohem **lépe porozumět**. Není to jen otázka zodpovědné a demokratické migrační a uprchlické politiky, ale prevence dalšího rozdělování (polarizace) společnosti a všeobecné nedůvěry ve veřejné instituce, která může dále podlamovat legitimitu

současného demokratického systému a nahrávat nestandardním, či dokonce extremistickým, politickým aktérům.

Lépe porozumět

Celý fenomén „obávajícího se středu“ a postoje k uprchlictví/migraci vůbec však **nelze vysvětlit pouze za použití standardních socio-ekonomických kategorií** (gender, věk, vzdělání, pracovní status, velikost bydliště, apod.). Analýza dat naznačuje některé tendence; tyto standardní kategorie však nevyjevují významné, ani konzistentní rozdíly ve vazbě na otázku uprchlictví/migrace. Od hlubšího porozumění tomu, co vedle standardních socio-ekonomických kategorií ovlivňuje vztah Čechů k migraci, nás dělí nedostupnost reprezentativních dat, která by se ptala po dalších, potenciálně relevantních, faktorech.

Tam, kde narážíme na limity standardních modelů a testovaných kategorií, může lepší porozumění zprostředkovat zkoumání alternativních hypotéz a jejich následné testování. **Podrobnější zmapování a testování potenciálních hlubších vlivů** ovlivňujících postoje k uprchlictví/migraci by proto byla velmi přínosná. Některé z možných směrů těchto hypotéz – tedy různé (ekonomické, kulturní, psychologické) faktory, které mohou přispívat k hlubším problémům společnosti – jsme nasítili v podkapitole 6.4.

Narativy popsané v této zprávě mohou v tomto ohledu poskytnout určitá vodítka – jistým způsobem **nám toho totiž mnohé naznačují o nás Čechích a našich hlubších problémech**: od neustálé proměnlivosti a komplexnosti světa a současných problémů, absenci základních a společných morálních daností, psychologických jistot a víry západní kultury, přes problémy s přirozenou reprodukcí/porodností, s mužským šovinismem, s neschopností oběti pro vyšší celek/zájem, až po ochotu se dělit či uskomnit, a míru spoluúčasti na tvorbě institucí a kolektivní akce a soudržnosti vůbec.

Lidé vnímají přijímání uprchlíků jako **projekt především (ekonomických a politických) elit a očekávají**, že zejména ony by proto měly nést náklady na jejich pobyt a minimalizovat možné negativní dopady na nižší a střední vrstvy společnosti (což se pravděpodobně odvíjí od vnímání kvality veřejných institucí obecně). Další analýzy by se proto měly věnovat nejen tomu, **jaké problémy nejvíce znepokojují „obávající se střed“ společnosti**, ale také tomu, které z nich vykazují největší potenciál ke zhoršení ve vazbě na přijímání uprchlíků a větší imigraci obecně (resp. kterým skupinám může být důvěra navracena nejnáze a jakými kroky).

Větší pozornost by si ve výzkumu také zasloužily faktory, které oslabují proti-uprchlické/migrační obrazy (argumenty), resp. také pro-uprchlické/migrační narativy a jejich vliv – a vůbec podpora různým řešením (krátkodobým i dlouhodobým), podmínky, za kterých by pro českou společnost byly přijatelné, apod. Je třeba tedy lépe porozumět **hranici mezi souhlasem a nesouhlasem** – tedy tomu, co u lidí otevírá dvěře k novým interpretacím a argumentům. To v neposlední řadě souvisí s vnitřně rozpornými pozicemi narativů (například předpoklad společné evropské kultury versus tendence k euroskepticismu, nesolidárnosti v rámci EU, uplatňování kolektivní viny apod.). Odpovědi na tyto otázky mohou prokreslit obraz současné polarizované debaty a připravit půdu pro otevřenější debatu – a legitimnější politiku.

Podniknout první kroky ke zmírňování dopadů: konstruktivnější komunikace

Lepší porozumění hlubším vlivům či problémům, které v souvislosti s tzv. uprchlickou/migrační krizí (Brexitem, prezidentskou volbou v USA i politickými otřesy v různých koutech Evropy) „vybublávají“ na povrch je zásadní nejen z hlediska prevence radikalizace společnosti, ale také dlouhodobého posilování kvality demokratického vládnutí. O vysvětlení toho, „co se se současnými společnostmi děje“ se snaží analytici, akademici i politici napříč Evropou i Spojenými státy. Na důvěryhodné vysvětlení si

pravděpodobně ještě počkáme - **první kroky k zmírňování negativních dopadů na demokratickou společnost však lze podniknout už nyní.**

V prvé řadě je možné vystupovat proti živení obecného strachu ve společnosti - a důsledněji **reagovat na konkrétní obavy občanů.** V jádru všech hlavních narativů popsanych v této zprávě stojí vcelku konkrétní obavy, které jsou ale často (a někdy záměrně) posilovány všeobecnou nevědomostí, či dokonce cílenými desinformacemi. Jak ukazuje jeden z výzkumů, takřka dvě třetiny lidí jsou přitom ochotné zaujmout vstřícnější postoj vůči uprchlíkům za určitých podmínek. To mimo jiné naznačuje, že v české společnosti existuje prostor pro změnu spíše uzavřeného oficiálního postoje ČR, včetně současné orientace na „pomoc na místě“ (Horký-Hluchán, 2016) – a hlavně prostor pro zmírnění současné polarizace a proměnu obecné atmosféry. Vyžaduje ale **konstruktivnější komunikaci státní správy směrem k veřejnosti.** Ta by měla obnášet jak věcnější a nuancovanější informace, tak možná řešení (realizovaná i potenciální/plánovaná) jako podnět k otevřenější a věcné veřejné diskuzi.

Reakce na obavy ze „skrytých teroristů“ a „civilizační hrozby“ například mohou upozorňovat na skutečná (zejména dlouhodobá) bezpečnostní rizika pro ČR oproti rizikům plynoucím z terorismu, možnosti mezikulturního soužití i realizovaná bezpečnostní opatření, ale také vysoké náklady přílišného důrazu na ně. Obavy z „nekulturních barbarů“ lze oslabovat větším důrazem na pluralitu příchozích, realistickým popisem možných dopadů přijetí uprchlíků, či návrhy a diskuzí konkrétních opatření v oblasti integrace. **Uznání těchto obav jako legitimních** se jeví jako důležité pro konstruktivní, společnou debatu. Zároveň je ovšem potřeba mít na paměti, že **role rozumu může být v obzvláště takto emočně vypjatých tématech velice omezená.** Důležitým krokem je tedy formulace **prvotních strategických doporučení pro komunikaci** a jejich **důsledné testování** (některé dosavadní zkušenosti a experimenty ukazují, že funkční strategie často nejsou intuitivní).

Nutnost aktivnější a kvalitnější komunikace ze strany státní správy podtrhuje **obava z neudržitelnosti** současného přístupu/stavu, kterou popsané narativy společně vyjevují (viz rámování bezprecedentnosti) – a která je zásadní z hlediska legitimacy současného demokratického systému jako takového. Jejím důležitou ingrediencí je totiž vnímaná **nedůvěra lidí ve schopnost ČR/EU se s nastalou situací vypořádat,** která posiluje vnímání uprchlíků/migrantů jako rizika. Česká státní správa (i ostatní aktéři) realizují **řadu prospěšných aktivit:** podnikají kroky ke stabilizaci současné situace a přispívají také k opatřením dlouhodobějšího rázu i systémovému omezování příčin nedobrovolné migrace. **Veřejnost však o těchto opatřeních vesměs neví.** Proaktivní a na řešení orientovaná komunikační linka by přitom jistě posílila obecnou důvěru v politiku a veřejné instituce. Následná debata o konkrétních problémech a jejich řešeních by nejen podpořila efektivnější opatření v praxi, ale také **vzala vítr z plachet neurčitým obavám či obecným ideologickým sporům.**

V této souvislosti je zajímavé zjištění, že mluvčí příliš nerozlišují mezi národní a unijní úrovní; všechny jsou házeny do jednoho pytle nekompetentnosti a neakceschopnosti. Obě úrovně tak fungují jako spojené nádoby a je otázkou, **do jaké míry hanění „evropských elit“ národními politiky přispívá k dobrému obrazu národních politiků samotných** (podobná otázka se otevírá mezi vládními a opozičními politiky, apod.). Z výpovědí totiž vyvstává obraz neschopných institucí a elit jako homogenní vzdálené vrstvy, která nekoná ve veřejném zájmu.

Hlubší proměna jazyka

Jak jsme uvedli v souvislosti se sekuritizačními tendencemi, některé způsoby vyobrazování migrantů/uprchlíků mohou **uzavírat některé uličky migrační politiky** či zapřičiňovat, že některá řešení (zejména ta krátkodoběji a bezpečnostně orientovaná) se stanou pravděpodobnějšími. Například **vyobrazování uprchlíků jako vypočítavých ekonomických migrantů** či ekonomické zátěže může

omezovat prostor pro rozšiřování ekonomické migrace; podobně to platí o pěstování obrazu uprchlíka jako bezpečnostní hrozby (či obecně migrace jako hrozby pro různé oblasti života). Takové vyobrazování může usnadňovat zavádění nákladných bezpečnostních řešení a naopak odvádět pozornost např. od dlouhodobého posilování odolnosti české společnosti vůči vnějším výzvám.

Pokud se tedy v praktické rovině máme bránit zužování prostoru pro možná řešení a opatření, je třeba podpořit obecnější proměnu jazyka – v médiích, politické a veřejné debatě obecně. Ten současný totiž odráží pojmání migrace především jako hrozby, a tedy se **nepoměrně věnuje rizikům tohoto fenoménu** na úkor jeho příležitostí, či dopadů, které pro českou společnost nejsou tolik problematické. Tato proměna by měla obnášet hlubší reflexi jazyka, který používají veřejné instituce, politici, odborníci a další aktéři – a to jak v rovině věcného významu, tak v rovině konotací. Debatě o migraci by zároveň prospělo **odproštění od složitého žargonu** a posun k jednoduššímu a lidštějšímu (lidovějšímu i polidšťujícímu) jazyku.

Příkladem může být opuštění pojmů „prevence migrace [jako takové]“ a jeho nahrazení „prevencí vysídlení či nedobrovolné migrace“, postupné nabourávání zjednodušujícího rozlišování mezi uprchlíky a ekonomickými migranty, posun od často dehumanizujících metafor „záplav“, „mas“ či „náletů“ uprchlíků/migrantů k neutrálnějším popisům, ale také menší důraz na krátkodobé a bezprostřední zaměření (např. „boje“ a „války“ s pašeráky, kteří migraci „způsobují“; potřeba „uzavření“ hranic, apod.) směrem **k neutrálnějšímu jazyku, který podporuje orientaci na dlouhodobá řešení vysídlení** (na rozdíl od opatření, která reagují spíše na symptomy tzv. uprchlické/migrační krize). Nejde tedy jen o větší pozornost ke konotacím, které nesou jednotlivá slova, ale také o větší pozornost například k propojování témat, širším kontextům a obecnému rámování (příkladem může být článek o migraci doplněný o tabulku statistik teroristických útoků, obrázek islámských fundamentalistů, či titulek, který nastoluje určitou, často právě bezpečnostní, perspektivu).

V této souvislosti je zásadní také **role médií**, resp. reflexe toho, do jaké míry pouze odrážejí hlubší postoje společnosti a do jaké míry se stávají nástrojem politické manipulace určitých skupin, které využívají tzv. uprchlickou/migrační krizi k získání větší (politické) moci v ČR (či v měřítku světové politiky k udržení moci v jiné zemi pomocí destabilizace a konfrontace Evropy). V této souvislosti se jako potřebná jeví **opatření proti propagandě**, která popírá dlouhodobé zájmy ČR.

6.6 Doporučení pro další kroky ke konstruktivnější debatě

- obecně **lépe porozumět „obávajícímu se středu“** (zdá se, že základní obraz rámcově odpovídá voličům Brexitu, Trumpa či Hofera, ale není vždy možné identifikovat přesvědčivou korelaci se základními socioekonomickými charakteristikami – je proto na místě hledat a testovat nové hypotézy) a věnovat větší pozornost **komunikaci s touto dosud přehlíženou, ale politicky se probouzející skupinou**
- takové hlubší porozumění by mělo obnášet dva hlavní proudy:
 - 1) porozumění cílovým (pod)skupinám „obávajícího se středu“ (kdo přesně jsou tito lidé v českém kontextu a co je spojuje – jsou to spíše ekonomické, sociální, kulturní, psychologické, či jiné charakteristiky?) (např. formou reprezentativního šetření)
 - 2) hlubší výzkum jejich (systémových) narativů, tedy zejména dalších důvodů/faktorů jejich nedůvěry v instituce/elity a pocitu omezené solidarity, tedy vnímaných „vnitřních slabin“ současného společenského systému (např. rešerší dostupných zahraničních analýz v kombinaci s kvalitativnějšími metodami, které by poskytly vhled do českého kontextu - hloubkové individuální rozhovory se jeví být užitečné pro generování hypotéz)

- otázkou ovšem zůstává, zda kromě **pojmenování hlubších problémů** a vymezení podskupin může navazující výzkum zároveň nabídnout i **řešení těchto problémů**, resp. zda samotné pojmenování hlubších problémů a otevřená, veřejná komunikace o nich uvolní tlak na uzavírání české společnosti – o řadě faktorů/problémů lze totiž předpokládat, že souvisí s procesy, které jsou do velké míry mimo kontrolu veřejných institucí a/nebo by jejich řešení vyžadovala zásadní politické změny (jako např. globalizace, digitalizace, ztráta společné informační základny či individualizace)
- vzhledem k tomu, že jde o hodně širokou problematiku, by jedna z možných cest mohla být po šetření a analýze **vybrat konkrétnější zaměření** (jako např. mentální odolnost a zvládání komplexnosti, kulturní propasti, či faktory důvěry ve společnosti apod.) a k němu definovat základní hypotézy pro další, podrobnější výzkum – zaměřit se především na ty hlubší problémy „obávajícího se středu“, nad nimiž lidé mohou získat základní kontrolu sami a následně nabízet doporučení pro různé způsoby komunikace:
 - **dílčí kampaně** - na vybraném (pod)tématu otestovat možnost názorového posunu konkrétní/ch (cílové/ých) podskupin/y „obávajícího se středu“ s největším potenciálem ke změně a pak cílit konkrétními vzkazy na další dílčí cílové skupiny
 - **plošné kampaně státní správy** - veřejně prezentovat dosavadní aktivity v oblasti migrace a aktivně sdělovat důvody pro zachování otevřenosti; pro otevřenější migrační politiku prezentovat téma větší škále skupin „obávajícího se středu“, a to skrze lidovější argumenty a přístupnější jazyk, který reaguje na jejich obavy a bere v potaz obecnější a hlubší problémy, které se do jejich názorů mohou promítat

7. Použitá literatura

- Bar-Tal, D. (2000): *Shared beliefs in a society*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Brynildsen, H., von Reden, F. (2016): *Renegotiating Hungarian Attitudes Towards Arab Refugees*. Cambridge, Massachusetts: Harvard Kennedy School (working paper).
- Buchtík, M., Pilecká, J. (2016): *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků - květen 2016*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Císař, O., Prokop, D. (2016): *Protipohyb*. 23.11.2016.
- Cohen, S. (1973): *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*. London: MacGibbon and Kee Ltd.
- Giddens, A. (1990): *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Haidt, J. (2016): *When and Why Nationalism Beats Globalism*. *The American Interest*. 10.7.2016. Dostupné z: <http://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/>.
- Hájek, M., Havlík, M., Nekvapil, J. (2012): *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*. *Sociologický časopis*, 48(2), 199–223.
- Haslam, N. (2006): *Dehumanization: An integrative review*. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 252–264.
- Haslam, N., Loughnan, S., Kashima, Y. (2008): *Attributing and denying humanness to others*. *European Review of Social Psychology*, 19, 55–85.
- Horký-Hlucháň, O. (2016): *Rozvojový rozměr české zahraniční politiky* In: Kořan, Michal a kol. (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2015*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 352-374.
- Katwala, S., Somerville, W. (2016): *Engaging the Anxious Middle on Immigration Reform: Evidence from the UK Debate*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Leyens, J.-P., Demoulin, S., Vaes, J., Gaunt, R., Paladino, M. P. (2007): *Infra-humanization: The wall of group differences*. *Social Issues and Policy Review*, 1, 139–172.
- Said, E. W. (2003): *Orientalism*. London: Penguin.
- Tkaczyk, M., Pospěch P., Macek. J. (2015): *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize*. Brno: Masarykova univerzita
- Williams, Joan C. (2016): *What So Many People Don't Get About the U.S. Working Class*. *Harvard Business Review*. 10.11.2016. Dostupné z: <https://hbr.org/2016/11/what-so-many-people-dont-get-about-the-u-s-working-class>.

Glopolis, o.p.s.
Soukenická 1189/23
110 00 Praha 1
Česká republika

tel.: +420 272 661 132
web: www.glopolis.org